

SEGL – katolsk årsskrift for religion og samfunn

Årgang 2017

Utgitt i samarbeid med *Nettverk for katolsk teologi*

Redaktører: Ståle Johannes Kristiansen & Peder K. Solberg

Redaksjonssekretær: Heidi H. Øyma

Redaksjonsmedlemmer: Else-Britt Nilsen, Øivind Varkøy, Henrik von Achen, Kristine Dingstad

Redaksjonsråd: Christine Amadou, Sverre Bagge, Clemens Cavallin, Gunnar Danbolt, Gösta Hallonsten, Henning Laugerud, Øystein Lund, Bernt T. Oftestad, Ole Martin Stamnestrø, Vegard Bruun Wyller

Forlags- og bilderedaktør: Kristine Dingstad

Grafisk formgivning og sats: Peter Bjerke
Satt med Sansation og Gentium Basic 10,5/12,6
på 115 grams Munken Print Cream
Trykket hos Dardedze Holografija – Latvia

Sitatene av Frans av Assisi er utvalgt av p. Hallvard Hole OFM.

© St. Olav forlag 2017
www.stolavforlag.no
ISBN: 978-82-7024-335-8
ISSN: 1893-8728

Innhold

Leder: Til forsvar for mennesket

Av Ståle Johannes Kristiansen & Peder K. Solberg 7

Mariahymne

Du dronning over Nordens land..... 12

Sant menneske

Erik Varden:

Kledd i miskunn

Et østkirkelig perspektiv på synd og frelse..... 47

Red.:

Sann Gud og sant menneske

Ord for mysteriet 59

Heidi Marie Lindekleiv:

Glimt av et ekte vi

Intervju med Bodil Sødal 63

Stein Morten Omre:

Fellesskapet Sant'Egidio

Bønn og vennskap med de fattige 69

Fjodor Dostojevski:

Elsk mennesket også i dets synd!

Fra munken Sosimas munn 75

Arnfinn Haram OP:

Ei bøn for deg..... 79

Wilfrid Stinissen OCD:

Ventet i himmelen

Fra *Sant menneske* 81

Henrik Holm:

Heidegger og det (u)sanne mennesket

En antydning 85

Per Bjørn Halvorsen OP:

Menneske uten synd

En preken til 8. desember 93

Peder K. Solberg:

Kristus er oppstanden, dødsriket er plyndret! 97

Thomas Merton

Ståle J. Kristiansen:

Mertons rastløse vandring

Fra agnostiker til munk 105

Ståle J. Kristiansen:

Merton og veien til indre glede 117

Sheryl Frances Chen OCSO:

Hauken Merton..... 125

Notto R. Thelle:

Merton og Østen

Religionsteologiske perspektiver 131

Thomas Merton:

Ørkenens visdom

Fra *The Wisdom of the Desert* 139

Kunst og kultur

Øivind Varkøy:

Du vil ha det mørkere	
Leonard Cohen: Populærkulturens mystiker	31

Anders Achim:

«Vårt heimland i mørker lenge låg»	
Antikatolisisme i Fedrelandssalmen?	39

Casper André Lugg:

Tre dikt	145
----------------	-----

Gunnar Danbolt:

<i>The Heart of the Matter</i> av Graham Greene	149
---	-----

Jørn Nilsen:

Seks malerier	163
---------------------	-----

Kirsten Krog:

Katolsk modernisme i Knut Ødegårds forfatterskab	177
--	-----

Samfunn

Kari Fure:

«Vi fulgte folket vårt»	
Historien om dominikanersøstre i Irak	15

Gunnar Heiene:

Revisjon av bioteknologiloven	
Etiske og politiske utfordringer	189

Torgeir Bruun Wyller:

«Når du blir gammel og ingen vil ha deg»	
Behandling av alderdom i helsetjenesten	197

Teologi og spiritualitet

Karl Gervin:

«Bernhard alene har grepet Kristus»	
Bernhard av Clairvaux og Luther	205

Einar Tjelle:

Fra konflikt til fellesskap	213
-----------------------------------	-----

Anne Bente Hadland OP:

Å utfylle Kristi lidelser	219
---------------------------------	-----

Historie

Anita Hjelle Lindvik-Sævareid:

Ora et labora	
Katolsk sykehusdrift i Bergen 1898–1984	229

Ragnhild Aadland Høen:

En annen historie om reformasjonen	
Intervju med Henning Laugerud	237

Olav Lerseth:

Augsburg og Konstantinopel	
De tyske reformatorenes dialog med den ortodokse kirke på 1500-tallet	245

Sigurd Hareide:

Messen og reformasjonsjubileet	253
--------------------------------------	-----

Elise Kleivane (omsetjing)

& Sigurd Hareide (tilrettelegging):

«Messa er ein forlikssong»	
Ei norrøn messeforklaring frå ca. 1200	259

Jan Schumacher:

Er det noe å feire?

Om jubileer og markeringer i Kirkens
historie i Norge 269

Gösta Hallonsteen:

Avlatens evangelium

Lutherske teser och
senmedeltidens avlatsförkunnelse 281

Kristin Norset:

Jomfru Maria og kvinnene

Ekko av det marianske århundre i Norge 291

Torbjørn Olsen:

Kampen om ordene

Ny katolsk dåpsliturgi og bibeloversettelse 303

Ny litteratur**Bernt Eidsvig:**

Römisches Tagebuch 1866–1871

Av Johannes Olaf Fallize 317

Morten Erik Stensberg:

Eg slepper deg utan at du velsignar meg

Av Eskil Skjeldal 322

Anders Aschim:

Migration, Transnatlism and Catholicism: Global Perspectives

Av Dominic Pasura & Marta Bivand Erdal (red.) 327

Jakob Egeris Thorsen:

Kristne migranter i Norden

Av A. Aschim, O. Hovdelien og H. Kringlebotn Sødal 331

Oddvar Moi:

Trådene i samfunnsveven

Av Nils Ivar Agøy, Knut Edvard Larsen

og Chr. Anton Smedshaug (red.) 334

Olav Hovdelien:

Last Testament

Av Peter Seewald 337

Ole Martin Stamnestrø:

Der himmelen stiger ned

Av Knut W. Ruyter (red.) 340

Hallvard Thomas Hole OFM:

Den store oppdagelsen

Av Ulf og Birgitta Ekman 343

Anita Eger Gervin:

Kjærligheten har sitt eget språk

Av Tordis Ørjasæter 346

Torvild Oftestad:

Med ett ben på jorden

Av Jan E. Hansen 349

Alexander Golding:

Beslutningsvegring – et ledelsesproblem

Av Paul Otto Brunstad 351

Bjørn Olav Hansen:

Forfulgt – den globale krigen mot kristne

Av John L. Allen jr. 353

Kjell Blücker:

Katolsk kirkeliv i Norge gjennom 1000 år

Av Liv Hegna (red.) 356

Fra academia

Jakob Egeris Thorsen:

Priests, Prophets and Healers:

The Expanded Catholic Roles within Latin America's

Religious Field and the Ecclesiological Consequences 362

Christoffer Nævdal:

Kristi mysterium:

En undersøkelse av kristologiens rolle i Maximos

Bekjennerens syn på forholdet mellom Gud og verden 368

Kristin B. Aavitsland & Eivor Oftestad:

Tracing the Jerusalem Code,

Christian Cultures in Scandinavia 372

Jane Skjoldli:

World Youth Day:

Religious interaction at a Catholic festival 376

Til forsvar for mennesket

Vår tro og tilbedelse retter seg mot Ham som valgte å bli en av oss, Han som la sitt guddomsvelde og sitt eget liv i potten, til forsvar for mennesket. Nettopp gjennom dette uttrykte han hva det sant menneskelige er.

SEGL For fem år siden lanserte vi SEGL som et tidsskrift for katolsk humanisme. Gjennom mangfoldet av artikler og temabolker har vi i de fem foregående utgavene forsøkt å uttrykke innholdet i denne katolske humanismen. Det handler ikke om kokettering med begreper eller flørting med finkulturelle floskler. Det handler om at det finnes en kristen og katolsk forståelse av hva mennesket er. Og at forsvar for mennesket og det menneskelige ligger i kjernen av vår tro, slik det fremfor alt uttrykkes gjennom det sanne mennesket: Jesus Kristus. «Sant menneske» er hovedtema for SEGL 2017.

Gjør som Gud – bli menneske

Alt vi vet om Jesu liv på jorden, viser oss hva sann menneskelighet er: hans oppvekst hos Maria og Josef, hans nære fellesskap med de tolv og alle de andre som fulgte ham, hans møte med nedbøyde og utstøtte, hans egen angst og hans sårmerker, den ydmykende lidelsen

på korset og til sist: seieren over døden og hans gjeninnsettelse i himmelen som menneske. Fillipperbrevshymnen gir et vakkert uttrykk for dette. Budskapet i hymnen (som kan leses i sin helhet på side 60), kan enklest sammenfattes slik: Gjør som Gud – bli menneske! For veien til vår egen menneskelighet er samtidig den sanne og eneste veien til vår dypeste lengsel: gjenforening med Gud.

Det finnes mange paradokser i den menneskelige kulturen. Det dypeste paradokset uttrykkes presist i den bibelske kontrasten mellom «den første og andre Adam». Der den første Adam forsøkte å overskride seg selv og sine menneskelige begrensninger for å bli lik Gud, møtte han sin egen selvdestruktivitet og død. Den andre Adam, derimot, viste den guddommelige kjærlighetens vei til fornedrelse, kors og død. Og slik brøt han menneskenes lenker, «nedtrampet døden» og åpnet veien til det guddommelige, evige livet.

Ifølge klassisk kristen tradisjon tolkes skapelsesberetningen slik at mennesket er skapt i Guds bilde, med potensiale til å formes lik ham. Gudbilledligheten uttrykkes altså både i et gitt utgangspunkt og i en bevegelse, en utvikling mot et mål. Med bakgrunn i antikk bildeforståelse er utgangspunktet at alle mennesker ved sin blotte eksistens representerer Gud selv i verden. Samtidig har mennesket et definert mål: å ligne den Gud vi representerer – å ha Gud som forbilde, ved å ligne Jesus Kristus, slik Filipperbrevshymnen målbærer det.

Ved å elske vår neste ærer vi den Gud som har latt seg representere på jorden i hvert enkelt av våre medmennesker. Slik Kristus er Gud og menneske i én og samme person, uttrykker vi vår gudlighet og vår menneskelighet i én og samme handling: kjærligheten. Apostelen Johannes uttrykker logikken enkelt og tydelig:

Mine kjære, har Gud elsket oss slik, da skylder også vi å elske hverandre. Ingen har noen gang sett Gud. Men dersom vi elsker hverandre, blir Gud i oss, og hans kjærlighet er fullendt i oss. (...) Og dette er budet vi har fra ham: Den som elsker Gud, må også elske sin bror (1 Joh 4,11–12.21).

Å elske slik Gud elsker er med andre ord å leve i pakt med vår menneskelige natur. Bare slik blir mennesket virkelig seg selv – og dermed virkelig lykkelig. Og motsatt: Lidelsen ved å ikke være i stand til å elske, er selve definisjonen på vår ultimate ulykke – eller helvete – slik Dostojevskij uttrykker det i *Brødrene Karamasov*.

Å bli helt seg selv

Den andre temadelen i dette nummeret av SEGL løfter frem den katolske forfatteren og trappistmunken Thomas Merton (1915–1968). Anledningen er den kommende utgivelse av hans mest kjente verk, *The Seven Storey Mountain*, på norsk (St. Olav forlag 2018). Thomas Mertons

livshistorie er samtidig et sterkt vitnesbyrd om søken etter sann menneskelig identitet. Han hadde tatt innover seg den analysen av moderniteten han fant hos Søren Kierkegaard og eksistensialistene: Mennesket er fremmedgjort fordi det kretser om seg selv og har glemt sitt transcendentale mål. Som ung poet og student i New York City, selve metropolen for moderne selvrealisering, kjente Merton denne fremmedgjøringen på kroppen. Til slutt ble han desperat etter å finne noe som kunne gi mer varig glede og lykke enn han fant der. Den danske mystikeren Kierkegaard gir den riktige diagnosen med sitt angstbegrep, skriver Merton – men ikke medisinen og veien ut. Den fant Merton hos St. Johannes av korset, i hans veiledning til indre bønn og overgivelse. Den dype erkjennelsen av Guds totale og absolutte kjærlighet i Kristus er det eneste som kan ryste oss ut av oss selv. Først da begynner den indre helbredelsen og veien til «et autentisk selv», sier Merton.

I Merton-delen presenterer vi to utdrag fra hans skrifter – fra *The Seven Storey Mountain* og fra *Wisdom of the Desert* – for første gang på norsk. Dessuten kan man finne tre artikler om mystikeren, estetikeren og religionsdialogpioneren Thomas Merton.

Menneskets ansikt

Alt menneskelig liv fullendes i kjærlighet. Ethvert menneske når sitt fullkomne mål ved å elske slik Jesus Kristus elsker. Det er denne forståelsen av mennesket og det menneskelige som ligger til grunn for en katolsk humanisme. Og vi tror det er her det brenner i vårt samfunn og vår kultur. Den viktigste apologetikken for kristne i dag er forsvaret av mennesket – mot seg selv og sin egen selvdestruksjon. SEGL vil utfordre en kultur der mennesket står i fare for å viske ut sitt eget ansikt.

De siste hundre årene har med aller største tydelighet vist at mennesket bærer i seg et enormt potensiale til selvdestruksjon – særlig der hvor vi har forsøkt å viske bort våre egne begrensninger, ved å fjerne uønskede

utgaver av oss selv: de syke, svake og sinnslidende, jødene og «de reisende», kommunistene og antikommunistene, ufødte og gamle, de med for mange syndromer og kromosomer. Tydeligst er «dødens kultur» der hvor respekten for menneskets integritet feies fullstendig bort, som i dødelige terroraksjoner mot sivile og andre ekstremer og voldelige overgrep. Snedigst er den der den skjuler seg under slør av sivilisasjon og borgerlig finkultur, og verst av alt når den kler seg i kirkelige gevanter.

Byrdene av vår egen begrensning og vårt eget ubehag har blitt plassert på «de andre» som står i veien for «vår egen utfoldelse». De ulike ideologienes frigjøringsprosjekter har altfor ofte vist seg å bære med seg en dødelig kamp mot andre utdefinerte grupper.

Utfordringene i kulturen stikker imidlertid dypere enn de store ideologibrytningene. Mer enn noensinne er det i vår tid viktig å understreke at kristendommen ikke er en ideologi, i kamp

for eller mot andre ideologier. Kristendommen er et rop gjennom historien, fra Skriftens første «Bli

lys!» (1 Mos 1,3) til det siste eskatologiske «*Marana ta*» (Åp 22,20), et rop om hvem mennesket er, hvor det kommer fra, hvor det er på vei, og om en Gud som inntil det ytterste offer bekrefter sin kjærlighet til oss alle.

Samtidig åpenbares hele dette dramaet som et mysterium, der vår svakhet, våre svik og nederlag, og den nødvendige erkjennelsen av dette, spiller en avgjørende rolle. Der lidelse, svakhet og dødelighet fornektes og fortreges, blir deres destruktive krefter mangfoldiggjort. Der ære og makt dyrkes på bekostning av sannhet og rett, roper vår brors blod fra jorden. I disse tablåene beskriver vår tradisjon virkelighetens «mytologiske struktur», som utfolder seg i utallige konkrete eksempler gjennom historien frem til vår egen tid. Den grunnleggende og vedvarende kulturelle striden knytter seg til spørsmålet om hva mennesket er, frontene går i og gjennom oss alle.

SEGL vil utfordre en kultur der mennesket står i fare for å viske ut sitt eget ansikt.

Menneskets vellykkethet måles i vår kultur i stor grad ut fra hva det oppnår, og likedan sidestilles et verdifullt liv med et liv med færrest mulig begrensninger. Utfordringen er at alle våre begrensninger, svakheter og tilkortkommenheter blir potensielt farlige.

Tematikken har igjen kommet til overflaten gjennom vårens brede debatt om *transhumanismen*. Dette er navnet på en bevegelse som vil fremme evolusjonens gang og forbedre menneskets kår gjennom bruk av genmodifikasjon, kloning og ulike former for avansert teknologi. Som ideologi hevder transhumanismen å ha røtter i humanismen, men den bryter på dypet med alle former for religiøs humanisme, som forsvarer enkeltmenneskets ukrenkelighet.

I Norge er det først og fremst filosofen Aksel Braanen Sterri som har dratt veksler på transhumanismen i en serie kronikker og innlegg i Morgenbladet og andre

aviser siste året. Sterri tydeliggjør at sorterings-samfunnet ikke er et fremtidig skrekkscenario som inntreffer den dagen

alle fostre med Downs syndrom blir fjernet. Sorterings-samfunnet er allerede en realitet i og med dagens abort-praksis, med tilfeldig utvelgelse av fostre både med og uten «kromosomavvik».

Slik bidrar det han skriver til en klargjørende innsikt. I en kortere tekst i Morgenbladet 5. mai, hvor Sterri oppklarer at han ikke mener personer med Downs skal miste «livsretten», skriver han: «Det jeg har vært opptatt av å få fram, er at det er en rekke goder ved menneskelivet en med psykisk utviklingshemming ikke kan få tilgang til.» Dette er det mest interessante punktet i Sterri-debatten fordi det peker mot de underliggende premissene i hans nyttefilosofi og posthumanistiske menneskesyn. De enkle og stringente tekstene hans speiler en oppfatning av det gode liv som stikker dypt i dagens samfunn.

Sterri mener at foreldre ønsker seg friske barn; det vil for ham si barn med tilgang til godene han og de

effektive blant oss anser som viktige for et menneskeliv. Han understreker at de andre barna har livets rett, men det ligger mellom linjene at de ikke passer inn. Argumentasjonen tydeliggjør den nyttepregede verditenkningen som ligger skjult i kulturen, og som preger de fleste av oss når vi ser nærmere på hva vi bruker tiden på: trangen til å foretrekke det sterke, det velfungerende, det effektive, den målbare rasjonaliteten.

Det gode liv

Hvem skal definere godene i det vi kaller det gode liv? Finnes det goder som bare noen kan få del i? Ja, utvilsomt, men da kan man også snu på Sterris nyttevurdering og spørre: Finnes det *andre* goder som går tapt nettopp ved at man prøver for hardt å få del i flest mulig av de til enhver tid anerkjente godene i samfunnet?

Når Sterri reiser spørsmålet om ikke barn med Downs syndrom har færre muligheter, må vi kanskje svare at de fleste med Downs vanskeligere kan realisere enkelte goder

ved livet enn andre. Samtidig må vi straks legge til at de lettere enn de fleste andre mennesker kan realisere andre kvalitative sider ved livet. Her er ikke personer med Downs noe særphenomen. Snarere viser de oss på en slags fortettet måte hvordan alle som må ta et steg tilbake fra samfunnets effektivitetsideal og nytte-tenkning, oppdager andre goder som forutsetter en slik tilbaketrekning.

Spørsmålet om det gode liv må derfor diskuteres og gjennomtenkes parallelt med funksjonalitetsbegrepet. For hva mener vi når vi beskriver noen mennesker som redusert i sin funksjonalitet? Funksjonalitet til å gjøre eller skape hva? Alle mennesker har områder i livet der de ikke strekker til. Kompetansen som kreves for å se det, er selverkjennelse og ærlighet. Downs-debat-

Det er Kirkens kall å stille seg på Kristi side til forsvar for mennesket, særlig for de mest sårbare blant oss. Kirkens apologetiske front er derfor, i dag som til alle tider, diakonien.

ten føres mellom de skoleflinke, de som har egenskaper som gjør at de dekker store deler av registeret av idealer skapt av vår kultur – en kultur tydelig preget av en bestemt type rasjonalitet, med nytte-tenkning og effektivitet som ideal.

Det ville være feil å se helt bort fra den estetiske dimensjon i dette. For hånd i hånd med den rasjonalistiske nytte-tenkningen finner vi en estetikk som passer denne tenkningen og denne kulturen: Her er det det sterke og velfungerende som anses som vakkert. Alle som prøver å bryte med disse idealene, ser klart at det finnes kvaliteter og goder i livet som de nyttige og effektive ikke klarer å realisere. Evolusjonsetetikken, slik den alt for ofte har vært tolket og fremstilt som en «naturlig» favorisering av det sterke og vellykkede, overser skjønnheten i det lille, det sårede og unyttige.

Diakoniens privilegium

Det er Kirkens kall å stille seg på Kristi side til forsvar for mennesket, særlig for de mest sårbare blant oss. Kirkens apologetiske

front er derfor, i dag som til alle tider, diakonien. Gjennom historien har Kirkens bærende kraft vært de åndelige bevegelsene som stadig på nytt har vært drevet frem av en kjærlighet til menneskene som henter sin næring fra Guds kjærlighet; fra middelalderens tiggerordener til de mange moderne diakonale ordenene og bevegelsene, som Sant'Egidio-fellesskapet (se s. 69). Dette fellesskapet understreker sammenhengen mellom den diakonale tjenesten og nærheten til de åndelige kildene og bønner. Vekselvirkningen motvirker både åndelig selvopptatthet og flyktig idealisme.

Felles for de bevegelser som har forvandlende kraft, er deres vitnesbyrd om hvordan balanseforholdet mellom hjelper og mottaker jevnes ut. Den som gir, oppdager at hun eller han selv er mottaker.

Denne erfaringen beskrives allerede av Gregor av Nazianz på 300-tallet. Sammen med sin venn biskop Basilius av Cesarea bidro Gregor til oppbyggingen av noen av Kirkens aller første diakonale institusjoner. I prekenen *De pauperum amore* («om kjærligheten til de fattige») beskriver han diakonien som et gudgitt privilegium. Ikke bare bidrar man til å gjenreise det krenkede gudsbildet i en bror eller søster. Ved å strekke ut hånden til en som lider, gjenreises også gudsbildet i oss selv.

Idet vi strekker ut hånden, gjør vi det samtidig like mye til oss selv, sier Gregor. For rollene kunne like gjerne vært byttet om. Hva vet vi om når og hvordan vår egen forgjengeligheit gir seg utslag? Mens vi ennå har mulighet, mens vi ennå er blant de privilegerte, tar vi vare på vår egen verdighet gjennom å hjelpe dem som i dag er mer sårbare enn oss.

Det er noe av denne hemmeligheten Bodil Sødal formidler nært og hverdagslig, og derfor også så vakkert (se s. 63). I mer enn 40 år har hun tilhørt bofelleskapet i Mariahuset i Oslo og vært sentral i driften av dette kollektivet, inspirert av L'Arche. Grunnleggeren av denne bevegelsen, Jean Vanier, har i flere sammenhenger beskrevet hvordan Jesu nærvær på en særlig måte kan gjenkjennes i sårbarheten som de med «funksjonelle utfordringer» representerer. Både Gregor av Nazianz og Jean Vanier omtaler de sårbare som Kristi sendebud til oss.

Det sant menneskelige

«Du har skapt oss til deg, og menneskehjertet er urolig inntil det finner hvile hos deg», skriver den hellige Augustin i innledningen til sin selvbiografiske bok *Bekjennelser*. Setningen formidler kortfattet hva mennesket er og svaret på dets søken etter lykke, nemlig å leve i pakt med sin natur som Guds elskede skapning. Den norske filosofen Egil A. Wyller har uttrykt noe av den samme innsikten om mennesket når han oppsummerer sin filosofi med en vri på Descartes' *cogito*: «Jeg er elsket,

altså er jeg.» Og videre: «Jeg elsker, altså er du.» Gjennom disse grunnleggende erkjennelsene finner mennesket seg selv: hva det er og hva det er skapt til. Her ligger grunnlaget for en kristen og katolsk humanisme.

Ståle Johannes Kristiansen er professor i kristen teologi, kunst og filosofi ved NLA Høgskolen.

Peder K. Solberg er førstelektor i teologi ved NLA Høgskolen i Bergen.

Du dronning over Nordens land

T: v. 1–3: A. Meyer (1880–1960); v. 4: A. Piltz 2003

M: Leblani

The musical score is written for a single voice part in 3/4 time. It consists of six staves of music. The melody is simple and hymn-like, with many notes beamed together. The lyrics are in Norwegian and are written below the notes. The first staff begins with a treble clef and a 3/4 time signature. The music ends with a double bar line on the sixth staff.

Du dron - ning ov - er Nor - dens land, vi hil - ser deg,

Ma - ri - a. Vel - sign da med_ din mil - de hand

ditt folk_ som før,_ Ma - ri - a. Da Nor - den kår - et

Je - sus Krist, sin Sønn, til drott, Ma - ri - a,

du Nor - dens dron - ning ble_ for visst til

e - vig tid, Ma - ri - a.

2. Ditt bilde prydet vei og torg,
alt landet rundt, Maria.
I hjem og tempel, by og borg
din trone sto, Maria.
I kraft av gamle løfters lag
er riket ditt, Maria.
Kom med din Sønn og spiret ta
som dronning, o, Maria.

3. Da klinger høyt fra fjord og fjell
med vårstorms makt, Maria,
hvor nordmenn bor i slott og tjeld,
din hyllingssang, Maria.
Fra bygd til by med skogers sus
den bæres frem, Maria,
som tusen fossers orgelbrus:
Hill, dronning, hill, Maria!

4. Om farer truer enn vårt land,
vi ber til deg, Maria.
Når Kristus glemmes, legges hand
på dine barn, Maria.
Vi roper: Ved vår side stå,
se til at ingen sviker!
Be at vi livets krone får
en gang i Kristi rike.

Oversatt fra svensk av Den katolske kirke i Nord-Norge (v. 1-3) og red. (v. 4).

Sr. Muntaha i dominikanerinnenenes vandaliserte barnehjem i Qaraqosh.
Foto: Kari Fure

Kari Fure

«Vi fulgte folket vårt»

Historien om dominikanersøstrene i Irak

«Fremtiden er usikker for de kristne internflyktningene i Irak. Det eneste de kan vite med sikkerhet, er at dominikanersøstrene vil være med dem.»

STE Ordene tilhører Paul Jeffrey, journalist i *Catholic News Service*. Han hadde vært i Erbil i Nord-Irak og sett søstrenes arbeid blant flyktninger på nært hold, og han var dypt imponert. De dominikanske nonnene var flyktninger som alle de andre. Også de måtte forlate hjem og eiendeler da IS angrep sommeren 2014, men på forunderlig vis fant de styrke til å gå ut blant sine fordrevne landsmenn og gjøre godt, slik de har gjort så mange ganger gjennom sin 140 år lange historie i Irak. Der folket deres drar, der drar de dominikanske søstrene med.

Lenge vegret de seg likevel for å reise, både fra moderhuset i Mosul og senere fra Qaraqosh, der et nytt moderhus ble etablert etter at Mosul ble for farlig. De strittet imot. De ville ikke gi etter for terroreren. De ville være sammen med folket sitt, ikke forlate dem.

Qaraqosh er den største av byene på Ninivesletten i Nord-Irak. De fleste innbyggerne er kristne. Alt som skjer i Mosul, som ligger bare to mil lengre øst, påvirker Qaraqosh. Slik har det alltid vært. Så da Mosul falt 10.

juni 2014, skalv Qaraqosh. Byen ble nødhavn for kristne på flukt.

Flukt

To uker senere, 26. juni, får folk i Qaraqosh et forvarsel om hva som skal komme, da det bryter ut kamper mellom IS og den kurdiske hæren, Peshmergastyrkene. Byen blir truffet av missiler. Ifølge FN flykter 10 000 mennesker ut av Qaraqosh denne dagen.¹ Men etter tre-fire dager reiser folk hjem. Den kurdiske hæren forsikrer at det er trygt.

I løpet av søndag 3. august slår IS til mot byene Zumar og Sinjar i nordvest. De tar også kontroll over den strategisk viktige Mosuldammen, Iraks største demning. Det kommer meldinger om massehenrettelser, kidnappinger og hundretusener av yazidier som har søkt tilflukt på Sinjarfjellet.

Du vil ha det mørkere

Leonard Cohen: Populærkulturens mystiker

– Jeg måtte gå etter ti sanger fordi jeg var redd jeg skulle bli religiøs.

Levi Henriksen¹

Låtskriveren og sangeren, poeten og romanforfatteren, gitaristen og maleren, mystikeren og vismannen Leonard Norman Cohen døde 7. november 2016, 82 år gammel. En strøm av minneord og kommentarer fulgte i norske medier de påfølgende dagene. Naturlig nok ble mye av oppmerksomheten rettet mot Cohens siste plate, *You Want It Darker*, som ble sluppet 21. oktober 2016. Åpningssangen på denne platen har samme tittel som platen som helhet. Med meningstungt bidrag fra koret i Shaar Hashomayim Synagogue Choir fra hjembyen Montreal og synagogens kantor, melder Cohen at han er klar til å møte sin skaper: «Hineni, hineni. I'm ready, my Lord.»

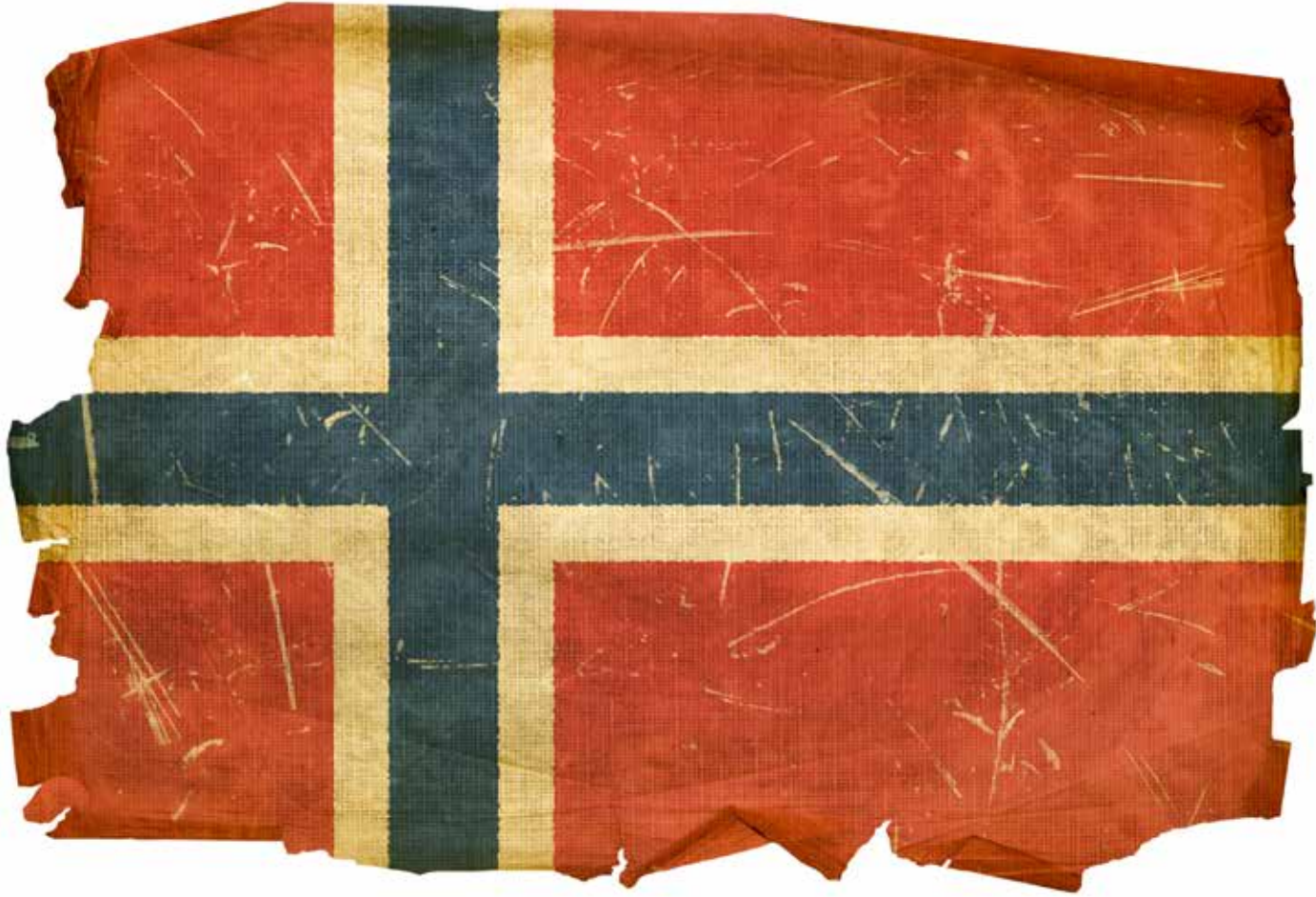
Som helhet kan denne siste platen lyttes til som Cohens oppgjør med sin Gud og med seg selv, med sine kvinnehistorier og sin tro – noe som for øvrig ikke alltid er så lett å skille fra hverandre.

Mørke og alvor

Gjennom hele sitt kunstnerskap kretset Cohen omkring tilværelsens eksistensielle dimensjoner; død, sårbarhet og ensomhet.² Dette «mørke» blir ofte oppfattet som et uttrykk for en pessimistisk, dyster og melankolsk, ja til dels depressiv livsfølelse. Det er imidlertid like fruktbart å se dette «mørke» som et uttrykk for eksistensielt alvor: «Det er forskjell på depresjon og alvor – personlig liker jeg alvorets toneart», sier Cohen selv.³ Her synes han å

være på linje med forfatteren Stig Sæterbakken når han sier: «... (det er) ingenting jeg så dypt og inderlig og så unntaksløst avskyr og forakter som enhver form for munter musikk».⁴ Som vi senere skal se, peker dessuten Cohens «mørke» også i ganske andre retninger – om vi vurderer det i relasjon til de mystiske referansene som preger kunsten hans.

Leonard Cohen vokste opp i et jødisk hjem i Montreal, med irsk katolsk barnepike som ofte tok ham med i kirken. Selv har han uttrykt at han slik fikk en dels katolsk oppdragelse: «Jeg er jøde, født som jøde, det er min opplæring, det er min tradisjon, men jeg er en jøde som alltid har vært åpen for Jesu nærvær.»⁵ Et eksempel på Cohens klare jødiske identitet er den manglende direkte bruk av navnet Gud. Som kjent uttaler eller skriver man

Anders Aschim

«Vårt heimland i mørker lenge låg»

Antikattolisisme i Fedrelandssalmen?

Fleire gonger har eg – til mi overrasking – opplevd at somme katolske kristne har problem med Blix-salmen «Gud signe vårt dyre fedreland». I linjer som «Vårt heimland i mørker lenge låg / og vankunna ljuset gøymde», les ein inn ein antikattolsk tendens: Mørkret og vankunna blir forstått som ein referanse til mellomalderkattolisismen, medan lyset som strøymmer over landet i slutten av same strofa, kjem med reformasjonen. Dette er ei feiltolkning, og reformasjonsmarkeringa kan kanskje vere eit passende høve til å korrigere den her i SEGL.

SEGL Rett skal vere rett: Mykje kan seiast om salmedik-
taren Elias Blix, men ikkje at han var økumen. I
den siste boka han gav ut, *Salmar og Songar* (1900), finn vi
mellom anna ein tekst med overskrifta «Reformations-
salme». Første strofe lyder:

Herre Gud, du saag di Kyrkja
Sukkande i Natt og Naud.
Mannavitet vilde myrkja
Livsens Ord med Lærdom daud.
Altar-Elden ut var brunnen,
Livet sjukt i Hjartegrunnen,
Gudsord gløymt i Folkemunnen
Fyr den Læra, Paven baud.

I denne teksten finn ein jo faktisk den forteljinga somme meiner å høyre i Fedrelandssalmen, så tanken om eit samsvar er i og for seg nærliggjande: Den katolske kyrkja i seinmellomalderen er skildra som ein institusjon i

forfall. Den same lys/mørker-metaforen står sentralt. Og i neste strofe kjem ganske riktig denne løysinga: «Med ditt Ord du Luther sende, / Og ein fager Morgon rann.»¹

Men Blix har eitt problem med denne forteljinga, noko som kjem tydeleg fram eit par strofer seinare:

Kyrkja daa fekk Munn og Mæle,
Løyst fraa Tvang og Tungeband.
Folk no kunne syngja sæle
Herrens Lov fraa Fjell til Strand.
Songen daa paa Norigs Tunga
Klang som Klokka med ei Sprunga,
Ljodad ikkje reint fraa Lunga,
Men med Røyst fraa framandt Land.

Reformasjonen la vekt på bruken av folkespråket, i bibel-omsetjing, liturgi og salmesong. Men det er eit skår i gløda, eller ein sprekk i klokka, som Blix seier det: Medan andre land i det reformerte Europa fekk sine gudstenester

Adam i Kristi fang, Fra Chartres-katedralens portal. Foto: Ulfjent

Sant menneske

Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingre,
månen og stjernene som du har satt der,
hva er da et menneske – at du husker på det,
et menneskebarn – at du tar deg av det?

Du satte ham lite lavere enn Gud
og kronet ham med herlighet og ære.
Du gjorde ham til herre over dine henders verk,
alt la du under hans føtter ...

Salme 8,4–10

Fra Angelico's *Bebudelsen*
Museo del Prado. Foto: Wikiarts

Kledd i miskunn

Et østkirkelig perspektiv på synd og frelse

«Adam, hvor er du?» Spørsmålet runger i Første Mosebok 3,9 når fristelsens frø har båret sin bitre frukt; når Herren, vandrende i aftenbris, forgjeves søker sin følgesvenn – sitt bilde – som så løfterik fremstod fra hans skapende hånd.

SE **הכיא**, står det abrupt på hebraisk: «Hvor er du?» **GI** *Septuaginta*, det greske gamletestamente, legger til den ettersøktes navn: «Adam, hvor er du?» Navngiverens bånd til den navngitte gjør utsagnet samtidig strengt og mildt. Slik har det lydd, *pathos*-rikt, gjennom århundrer. De greske kirkefedrene utla det subtilt. De så det som en utfordring til alle folk. Adam var for dem en allmannarepresentant som minner oss om å gå i oss selv, om å spørre: «Og jeg, er jeg til stede, her i meg selv, her foran Gud, eller har jeg gått på ville veier, fjernt fra min Fars hus, fra meg selv?» I sin skildring av den hellige Benedikts liv sier Gregor den Store om vestlig klosterlivs opphavsmann: *solus in superni Spectatoris oculis habitavit secum*; «han bodde alene med seg selv for Hans åsyn som ser alle ting fra oven». Beskrivelsen tar Første Mosebok for gitt. Munkens *stabilitas*, hans løfte om å forbli stedfast inntil døden, er tenkt som et svar på Guds spørsmål «Hvor er du?». Når det måtte lyde, om natten, ved hane-gal, til middag, kan munken svare *adsum*; «Jeg er her!»

Slik forvandler Adams-dramaet seg til en grunnleggende myte som har preget kristen selvforståelse. Men la oss forfølge Herrens spørsmål mer bokstavelig. Hvor finner vi egentlig Adam? Søker vi ham i vår latinske arv, kommer vi i et uføre som ligner det på den sjette dag, der i haven. Vi finner Adam knapt noe sted. Han ser ut til å være krøpet ut av syne, til å ville forbli usett.

Kirken og Adam

I vår liturgi, i vår teologi, i våre bønnebøker, er Adam stort sett fraværende. Dukker han opp, er det nesten alltid i forbindelse med synd; synden han begikk, lot være ubekjent og derved gav videre til oss, med forferdelige følger. Den Adam vi kjenner, er besmittet med *concupiscentia*, begjærets mørke synd, så fryktet av Augustin og hans senere disipler. Adam er en far som har forder-vet sine barn. Hans hustru Eva, hvis navn betyr «Liv», er likeledes en dødsføderske. Hvorfor skulle vi tilkjenne

Christos Pantocrator, Hagia Sofia
Foto: Danelos Georgoudis – eget verk, CC BY-SA 3.0

Heidi H. Øyma

Sann Gud og sant menneske

Ord for mysteriet

Kristendommen bygger på overskridelse. For når vi bekjenner at Gud ble menneske i Jesus Kristus, bekjenner vi at den mest basale grensen som finnes – skillet mellom Skaper og skapning – er overskredet. Dette overgår den menneskelige (skapningens) tanke og derfor også våre ord. Likevel, med Guds hjelp har Kirken i sin historie funnet ord som beskriver dette mysteriet – ord som ikke kan lodde det til bunns, men som likevel er sanne. For akkurat som den begrensede, skapte menneskenaturen i Jesus Kristus *kunne* romme Gud, kan skapningens ord utsi noe sant om det guddommelige.

SEGL gjengir på de neste sidene to av de viktigste tekstene om inkarnasjonens mysterium, den første fra Det nye testamente, den andre fra kirkemøtet i Khalkedon (451).

På lignende måte som prologen i Johannesevangeliet, gir Filipperbrevshymnen oss et glimt «bak kulissene» i Jesu historie og tolker den fra et kosmisk perspektiv. Hva var det *egentlig* som foregikk?

Konsilfedrene under Khalkedon-møtet balet med spørsmålet om inkarnasjonen nettopp fordi det guddommelige er det menneskelige absolutt overlegent. Ville ikke da det guddommelige i Kristus overvinne det menneskelige, kanskje til og med absorbere det? Var ikke det menneskelige i ham noe sekundært, mer som et skall? Men hvordan blir det da fatt med frelsen? Kom den bare til oss utenfra, fra Gud, uten å ha et tilknytningspunkt nedenfra, i oss? Fedrene i Khalkedon svarte med sin kristologiske bekjennelse som finner filosofiske ord for å si at Jesus Kristus virkelig er både sann Gud og

sant menneske. Gud fullbyrder frelsen innenfra menneskeslekten, og frelsen er både gjenoppretting av den falne natur han tar på seg, og noe helt nytt – vår deltagelse i guddommelig natur (jf. 2 Pet 1,4).

Heidi H. Øyma er cand.philol. fra Universitetet i Oslo og master i teologi fra Menighetsfakultetet. Hun er redaksjonssekretær i SEGL.

Foto: Heidi Marie Lindelev

Heidi Marie Lindekleiv

Glimt av et ekte vi

Det er sårbarheten som gjør mennesker i stand til å møte hverandre. Det har Bodil Sødal erfart etter et liv i et av landets mest utradisjonelle kollektiv.

STE Den ligger der som en liten oase midt i hovedstaden, en murvilla, kledd i eføy med en frodig hage rundt. Og skulle du vandre forbi her, er det stor sjans for at du får øye på Susanne som mater småfuglene, og banker du på, treffer du gjerne Laila som kutter grønnsaker på kjøkkenet, eller Bodil som sitter bak en av de store vevene i stua. Det er et kollektiv som så mange andre kollektiv. Der mennesker lever under samme tak, spiser sammen og løser hverdagens praktiske problemer sammen, deler sorger og gleder. Og samtidig er det så mye mer.

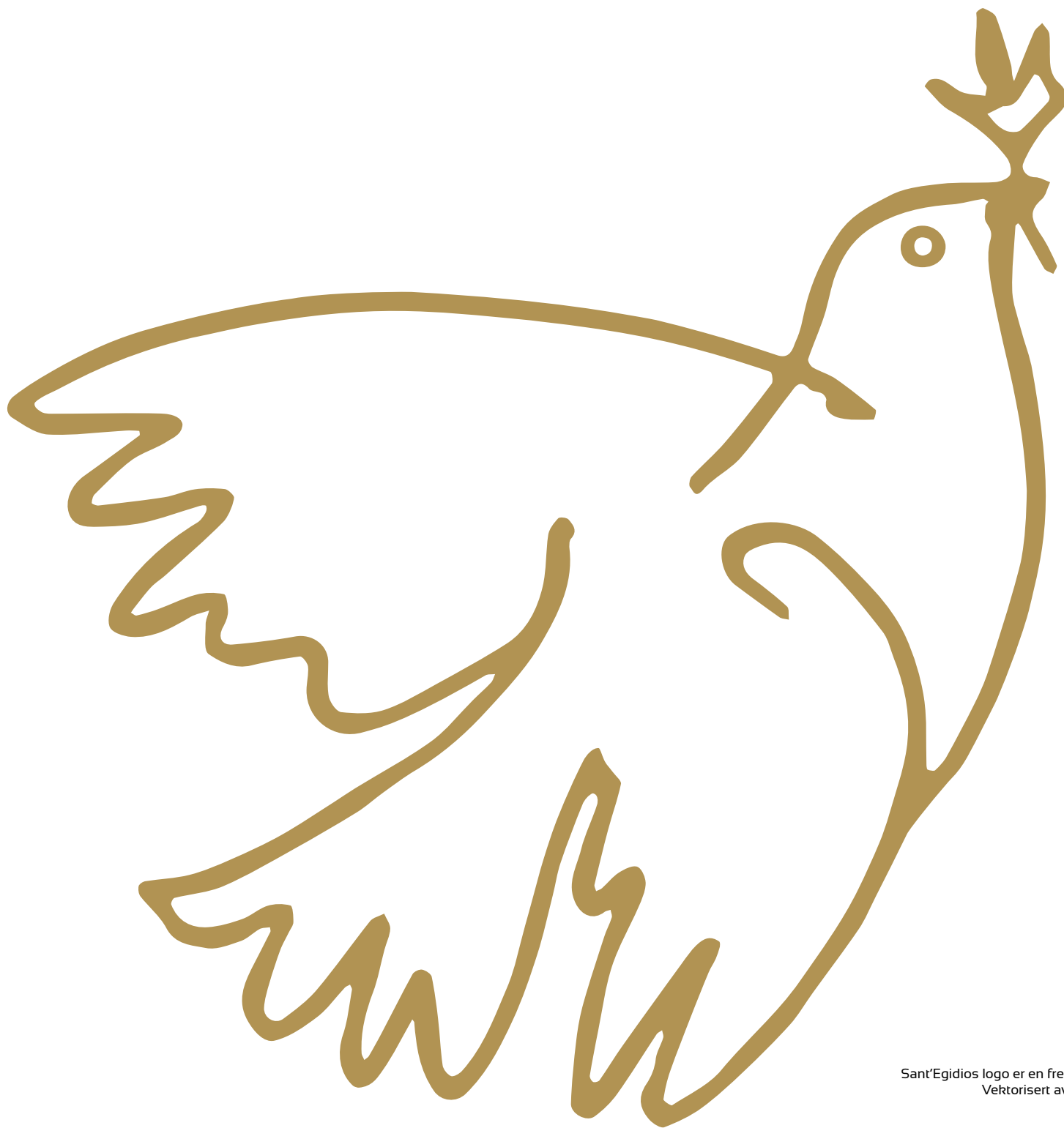
Mariahuset er en familie og et skjebnefellesskap. Kanskje er det også en modell for hele samfunnet?

– Etter som årene går, er jeg blitt stadig mer grepet av den utrolige, skapende muligheten som ligger i sårbarheten vår. Mennesker som trenger at andre bryr seg, gir oss glimt av et sant menneskelig fellesskap, sier Bodil Sødal, som har vært en av drivkreftene her siden starten for 42 år siden.

En drøm

Vi må tilbake til 1973 for å forstå hvordan dette kollektivet ble til. Det startet med forfatteren og psykologen Wera Sæther, som dette året tilbragte noen måneder ved et helt spesielt sted nord for Paris. Huset tilhørte l'Arche, en internasjonal bevegelse som jobber med mennesker med psykiske funksjonshemninger. l'Arche er det franske ordet for arken, som i Noas ark. Og som navnet tyder på, er dette en organisasjon med et kristent fundament. Den er i dag til stede i 37 land, men startet i det små. I 1964 inviterte den kanadiskfødte teologen og filosofen Jean Vanier menn med funksjonshemninger til å bo i hjemmet hans i landsbyen Trosly-Breuil helt nord i Frankrike.

Det var hit Sæther kom. Hun bodde og arbeidet her, og da hun returnerte, tok hun med seg et ønske om å realisere noe lignende i Norge.

Sant'Egidios logo er en fredsdue.
Vektorisert av SEGL

Stein-Morten Omre

Fellesskapet Sant'Egidio

Bønn og vennskap med de fattige

Jesus Kristus er det sanne menneske, rettesnoren for oss alle, og Kirken anerkjenner mange måter å forsøke å etterligne ham. Fellesskapet Sant'Egidio – Comunità di Sant'Egidio – viser én blant disse. Dette fellesskapet av legfolk har nådd stor anerkjennelse langt ut over Kirkens grenser. Hvorfor? I kortform kan vi vel si at det er fordi det har tatt Kirkens forkynnelse og Jesu ord på største, konkrete alvor.

STE Dette betyr blant annet noe for måten fellesskapet møter mennesker på. Sant'Egidios menneskesyn innebærer at de som er ute blant de «fattige», skal møte disse slik at de føler seg verdsatt som medmennesker: Vi har alle den samme verdighet, uansett sosial og økonomisk status, nettopp fordi vi er skapt av den samme Gud, i hans bilde, og Jesus henvendte seg først og fremst til dem – dette må man aldri glemme. Med dette menneskesynet som grunnlag, sammen med en urokkelig tro på bønnens kraft, har bevegelsen vist at også i vår tid går det an å ta Guds ord på alvor. Særlig kjent og anerkjent er bevegelsens fredsarbeide og kampen mot dødsstraff.

I 1968, i kjølvannet av Det annet vatikankonsil, samlet den ennå ikke 20 år gamle Andrea Riccardi en liten gruppe ungdommer for å høre Evangeliet og sette det ut i praksis. Viktige referansepunkter var Apostlenes gjerninger og den hellige Frans av Assisi. I tillegg til å lese og be begynte den lille gruppen å gå rundt i Romas slumområder for å snakke med de fattige. Tanken var

å vinne deres vennskap slik at de skulle kunne føle seg verdsatt som personer. Etter kort tid igangsatte de en ettermiddagsskole for barn, som snart fikk tilnavnet *Scuola della pace* – «Fredens skole».

Siden fellesskapet grunner seg på frivillighet og det å være medmenneske, dekker medlemmene, eller det lokale fellesskapet, selv sine utgifter, og i tillegg mottar de frivillige gaver. For å bevare denne fortrolige og person til person-relasjonen har man i liten grad ønsket å motta offentlig støtte. Dette handler selvsagt også om frihet i forhold til myndigheter. Selv grunnleggeren, Andrea Riccardi, har hele tiden hatt lønnet arbeide ved siden av innsatsen for fellesskapet, som professor i moderne historie ved flere italienske universiteter og som politiker på nasjonalt nivå.

Mange har etter hvert sluttet seg til fellesskapet, og man regner med at det i dag teller 50 000–60 000 medlemmer i mer enn 70 land. Fellesskapet har navn etter kirken Sant'Egidio i Roma, der de møttes den aller første

Sosima av Alexander Vanzin (2014)
Foto: International Gallery of Contemporary Artists

– Elsk mennesket også i dets synd!

Fra munken Sosimas munn

– Brødre, la ikke frykten for menneskets synd
drive dere bort fra menneskene.
Elsk mennesket også i dets synd!
Da er Guds kjærlighet et forbilde for dere.
Høyere kan man ikke nå.

Fra Brødrene Karamasov

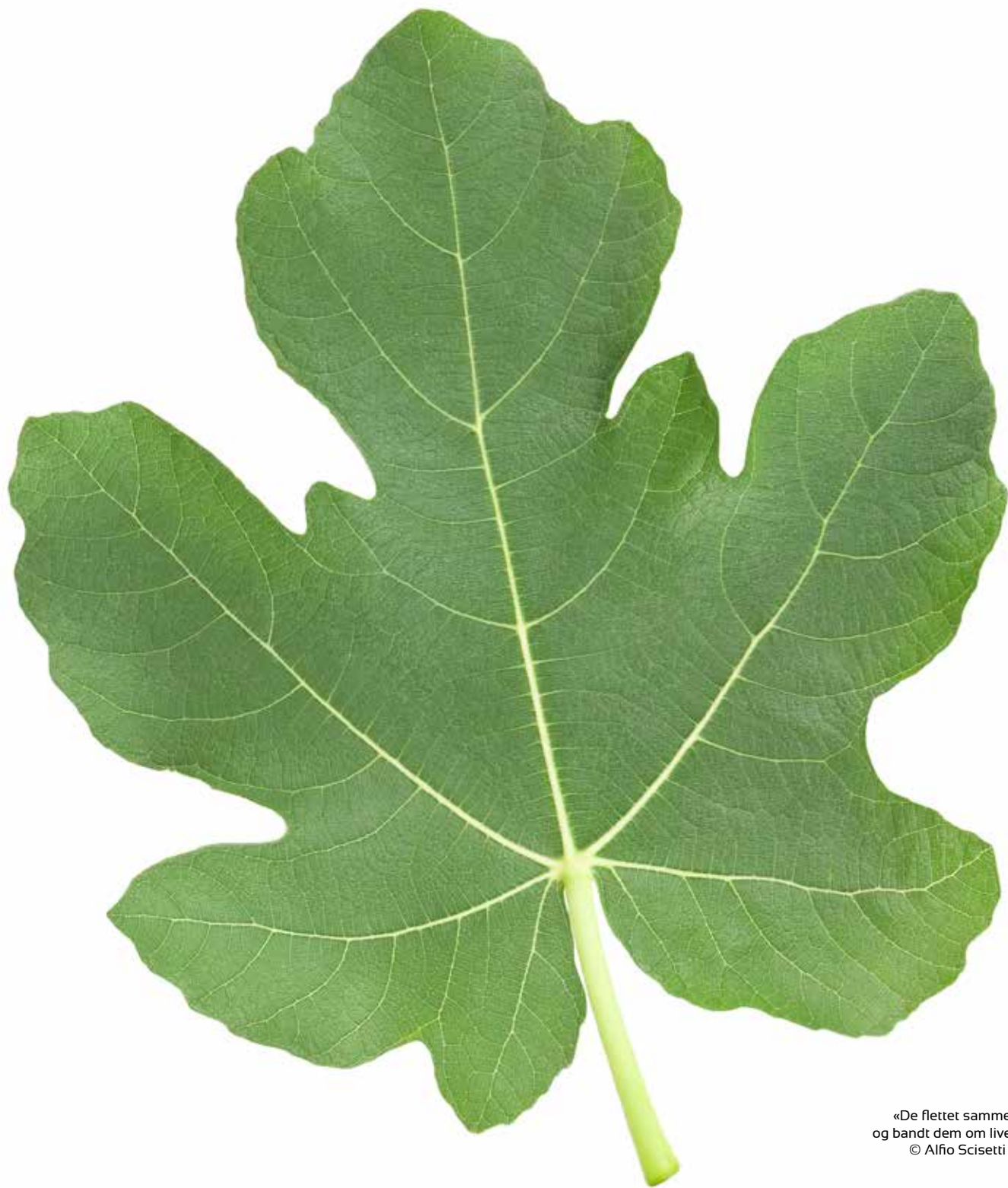
SIE Brødre, la ikke frykten for menneskets synd drive dere bort fra menneskene. Elsk mennesket også i dets synd! Da er Guds kjærlighet et forbilde for dere. Høyere kan man ikke nå. Dere skal elske alt hva Gud har skapt, både hele hans verden, og hvert enkelt lite sandkorn. Elsk hvert lite blad, hver solstråle. Dere skal elske dyrene. Elsk hver plante. Hvis du elsker alle ting, vil du også nå frem til det guddommelige mysterium i alt. For hver dag vokser da din evne til å erkjenne sannheten, og ditt sinn åpner seg for en altomfattende kjærlighet.

Dere skal elske dyrene. Også hos dem har Gud nedlagt tankens frø, og han har gitt dem evnen til harmløs og troskyldig glede. La dem i fred! Plag dem ikke! Ta ikke gleden fra dem! Gjør ikke noe som er i strid med Guds plan. Mennesket skal ikke se ned på dyrene. De er uten synd. Først ved det stolte menneskets tilsynekomst, begynner det onde. Mennesket sår sin giftige sæd i alt, og oppløsningen begynner i dets spor. Dette gjelder dessverre nesten alle mennesker.

Især skal dere elske barna. Også de små barn er uten synd, som englene. Disse uskyldige skal være et forbilde for oss. Vé den som gjør et lite barn vondt! Det var far Anfim som lærte meg å elske de små barn. Han var en snill mann, men innesluttet og fåmælt i samvær med voksne. Men han ble helt forandret når han kom i lag med barn. Hvis han hadde fått noen få kopek til eget bruk, kjøpte han gjerne pepperkaker og kandissukker, som han gav til de første barn han traff. Han kunne ikke gå forbi et barn uten å bli rørt. Sånn var hans natur.

Ofte kan man være i tvil om hva som er det rette, især når man ser hvordan menneskene synder. Og mange spør: – «Bør synderen tuktes med strenghet eller vinnes med ydmyk kjærlighet?» Du bør alltid forsøke med ydmyk kjærlighet. Hvis du én gang for alle beslutter deg til det, har du fått evnen til å overvinne hele verden. Ydmyk kjærlighet er sterkere enn alt. Intet er som den.

Du må bestandig gi akt på deg selv, og huske på at du skal være et godt forbilde for andre. En dag går du kan-

«De flettet sammen fikenblader
og bandt dem om livet» (1 Mos 3,7).
© Alfio Scisetti | Dreamstime

Wilfrid Stinissen

Ventet i himmelen

– Mennesket kommer fra Guds skapende hender,
og det er ventet i himmelen,
som allerede kan begynne her på jorden.

Fra Sant menneske

STE Finnes det noen avgjørende forskjell mellom mennesker og dyr? Er ikke du og jeg noe mer enn velutviklede og sofistikerte, eller rett og slett perverterte dyr? Menneskets utstuderte grusomhet overtreffer jo absolutt dyrenes. Rådvillheten angående menneskets natur blir stadig større. Men hvordan kan jeg leve rett hvis jeg ikke vet hvem jeg er?

Hvis vi vil forstå hva et sant menneske er, må vi se på dets opprinnelse og mål. Hvor kommer det fra, og hvor hen er det forventet å skulle komme? Mennesket kommer fra Guds skapende hender, og det er ventet i himmelen, som allerede kan begynne her på jorden.

Når vi vet noe om livsreisens startpunkt og om endestasjonen, vet vi også en hel del om veien. Skapelsen er begynnelsen, og hellighet er målet. Bibelen taler lenge og bredt om skapelsen, men mange betrakter dette som mytologi. Og det Bibelen sier om målet, helligheten, blir lett avfeiet som utopi. Man glemmer at myten ofte har et større virkelighetsinnhold enn en nøyaktig historisk

redegjørelse. Selv om en myte kan være noe som aldri har hendt, er den i alle fall noe som alltid er. Og helgenes liv lærer oss at hellighet ikke er en utopi.

Meningen med denne boken [*Sant menneske*] er å beskrive den kristne reisen nettopp ved hjelp av Bibelen og den kristne erfaring der denne er på sitt beste og mest ekte, nemlig hos helgener og mystikere. Så vokser det forhåpentligvis et kristent menneskesyn frem av dette, et menneskesyn som samtidig viser hva og hvordan et sant menneske er?

Det kristne menneskesynets fundamentale struktur utgjøres av det tredelte bildet (*triptyken*): skapelse, syndefall og frelse. Mennesket blir skapt som «godt» av Gud, gjør så opprør mot Gud og mister derved en del av sin «godhet», og Jesus kommer for å gjenreise harmonien med Gud.

Av Herbert Wetterauer, CC BY-SA 3.0

Henrik Holm

Heidegger og det (u)sanne mennesket

En antydning

I denne artikkelen ønsker jeg å kontrastere enkelte aspekter ved Heideggers filosofi med visse trekk i jødisk (eksistens)filosofi.

SE Heideggers filosofi er svært så populær i dagens akademiske og kulturelle offentlighet. Spennvidden er lang: Noen skriver bøker for å begrunne at Heideggers bøker bør bli kastet på bålet, mens andre mener at Heideggers filosofi inneholder de rette elementer for å redde det meste i verden. De som vil brenne skrifterne hans, argumenterer dyptgripende om hvordan Heidegger var innlemmet i nasjonalsosialismen. Samtidig er man på leting etter tanker som bærer preg av nasjonalsosialistisk ideologi i hele hans filosofiske forfatterskap. Det mangler ikke på funn. Både hos den tidlige Heidegger før 1933 og den sene Heidegger kan man finne fryktinngytende eksempler på nærhet til nasjonalsosialistisk tenkning. Disse funnene har fått en bekreftelse i de såkalte «Svarte heftene» (*Schwarze Hefte*) som ble utgitt for noen år siden.¹ Disse heftene er Heideggers filosofiske dagbøker fra årene rundt den andre verdenskrig. Her finnes det grusomme antisemittiske tekster, der Heidegger lager en syntese av sin egen filosofi og anti-

semittisk propaganda (se Trawny 2015 for eksempler). Hva Heidegger fortidde i sine offentlige utgivelser, trer her frem som polemisk anti-jødisk propaganda, helt på linje med nasjonalsosialistisk antisemittisme. Med utgivelsen av disse heftene har temaet «Heidegger og nasjonalsosialismen» fått nye kilder. Her står forskningen ved begynnelsen – forutsatt at man velger å gå videre med problematikken (se Cesare 2015 for en solid innføring). For det finnes mange som mener at vi heller bør legge Heidegger til side. Hva skal vi med Heidegger? Det er et spørsmål den tyske universitetsfilosofien og tysk akademisk kulturliv diskuterer intenst. Samtidig som denne debatten pågår, finnes det ikke mangel på positive Heidegger-lesninger. Det finnes forsøk på å bruke Heideggers filosofi som en begrunnelse for en re-vitalisering av vidt forskjellige ideologier. Et eksempel: Den russiske politikeren og svært så omstridte filosofen Alexander Dugin trekker sågar inn Heidegger i sin teori om fremtidens geopolitiske utvikling (Dugin 2012). Han er ikke

Menneske uten synd

En preken til 8. desember

– Hvis vi synes at troen på at Maria ble unnfanget uten arvesynd, gjør henne til noe mer enn et menneske, er det kanskje fordi vi ubetenksomt tror at synden er en del av den menneskelige natur, av det å være menneske. Men det er jo nettopp det vår tro sier ikke er tilfelle.

Fra Katolske prekenere

STE Da pave Pius IX den 8. desember 1854 i bullen **GL** *Ineffabilis Deus* erklærte troen på at Maria, Jesu mor, allerede fra unnfangelsesøyeblikket var uten arvesynd, som en del av den katolske tro, fant han ikke på noe nytt trosdogme – han førte ikke nye ting inn i troen, for det kan hverken paver eller konsiler gjøre. Han bare fastslo det som gjennom lang tid var trodd. Østkirken feiret festen for Marias unnfangelse alt i det 7. århundre ut fra den tro at siden Maria var Guds mor, måtte hun også være uten synd. Hun, mente de, som var det evige *logos*' mor, kunne ikke i hellighet stå under Johanns døperen, som mottok Den Hellige Ånd allerede i sin mors liv, eller under de nydøpte barn som døde like etter dåpen, frie for arvesyndens flekk. Og, sa de, det kunne ikke være en ren høflighetsformel når engelen Gabriel hilste Jomfruen med ordene «Vær hilset, du nådefylte».

Troen på at Maria var unnfanget uten arvesynd, var gjenstand for teologiske diskusjoner gjennom tidene, ikke minst i middelalderen da vår egen Thomas Aquinas

argumenterte mot denne troen, godt fulgt av hele dominikanerordenen, mens reformatorene Luther og Calvin gikk inn for Marias rene unnfangelse.

Vi norske, eller skandinaviske katolikker føler, tror jeg, en viss sjenanse ved dette trosdogmet – av to grunner, som begge har å gjøre med det luthersk pregede miljø vi tross alt lever innenfor. For det første føler vi at skriftgrunnlaget for dette dogmet kanskje er lovlig svakt. Men i sannhetens navn må det vel sies at skriftgrunnlaget for dette dogmet ikke er svakere enn andre deler av vår kristne tro, som vi regner for selvfølgelig og som deles av alle, f.eks. at Maria kalles Guds mor, eller når vi i trosbekjennelsen bekjenner at Sønnen er av samme vesen som Faderen. Skriften er ikke noen oppslagsbok (...). Skriften er den levende Guds levende og livgivende ord, og ikke den tørre bokstav.

Den annen årsak til at noen kanskje føler seg uvel ved dette dogmet, er frykten for at Maria skal gjøres til noe mer enn et menneske, ja, nærmest til en gudinne.

Kristus reiser Adam og Eva opp fra graven
Påskedagens festdagsikon

Kristus er oppstanden, dødsriket er plyndret!

«Kristus er oppstått fra de døde,
med døden nedtrampet Han døden,
og til dem som er i gravene, gav Han liv.»

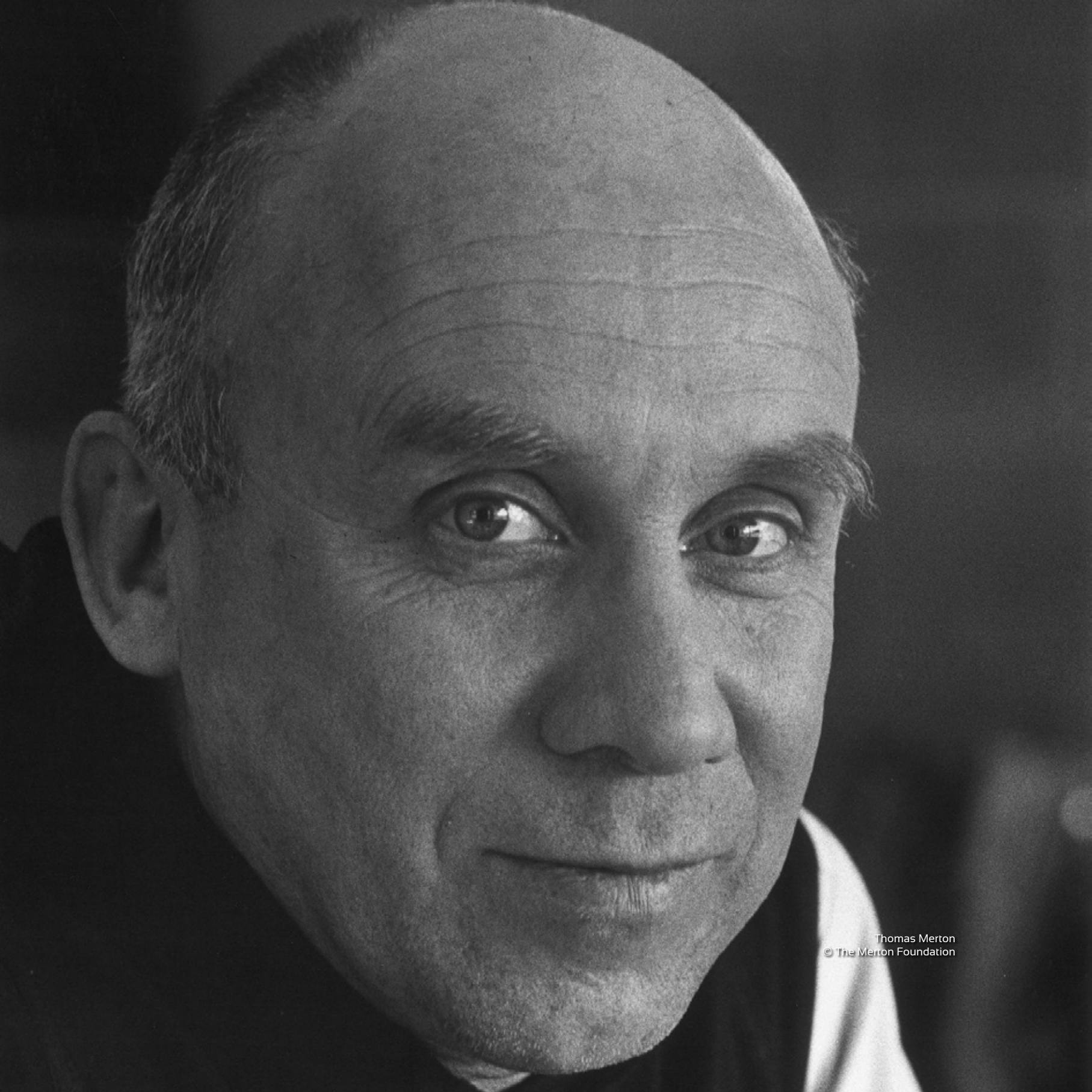
Påskemorgens kontakion, ortodoks liturgi

Det sies av og til at de østlige, ortodokse kirkene legger vekt på inkarnasjonen som den fremste og avgjørende hendelsen i historien, mens Den katolske kirke legger større vekt på pasjonen, på Jesu lidelse for og med menneskene. Dette er en overflatisk lesning av begge tradisjonene. Kirken har alltid, både i øst og vest, i alle sine fester feiret at Gud i Jesus Kristus ble en av oss. At han som oss, med oss og for oss bar menneskelivets tyngste byrder, sorger og lidelser helt frem til sin smertefulle død. Og at han, både som Gud og som en av oss, brøt mørkets og dødens lenker en gang for alle, på våre vegne.

**SE
GLE** Fra tidlig kristen tid har hele Kirken feiret påske som den store høytiden, der Kristus beseiret alle mørkets krefter på vegne av menneskeheten. Slik påskedagens klassiske festdagsikon fremstiller det, rekker han hendende ut til Adam og Eva og reiser dem opp fra graven. Som opphav til alle, representerer de to også alle mennesker. Ikonet fremstiller dermed hele menneskeheten som reises opp og reddes ut av mørkets og dødens vold, i kraft av ham som er *en av oss* og samtidig har overvunnet døden. Allerede i det apokryfe

Nikodemusevangeliet finner vi denne scenen vakkert beskrevet:

Og se: Hades begynte å skjelve, og dødens porter og boltene ble knust, slåene av jern brøt sammen, og alt lå der åpent ... I sterk medlidenhet og med den største mildhet hilste Herren Jesus, alles frelser, kjærlig på Adam og sa: «Fred være med deg, Adam, og med dine barn gjennom alle uminnelige tidsaldre!» *Vår far Adam falt ned for Herrens føtter, og da han ble reist opp,*

Thomas Merton
© The Merton Foundation

Thomas Merton

1915–1968

Faktisk er det slik at om Adam aldri hadde falt i synd, ville hele den menneskelige rase ha vært en rekke fantastiske, forskjellige og strålende bilder av Gud, hvert enkelt individ av millioner av mennesker ville ha vært et uttrykk for Guds herlighet og fullkommenhet på en overraskende ny måte, og hver og en ville ha utstrålt sin egen unike hellighet.

Fra The Seven Storey Mountain

På den siste dagen i januar 1915, et år preget av verdenskrig, dypt nede i de franske fjellenes skyggedal på grensen til Spania, kom jeg til verden – i Vannmannens tegn. Av natur var jeg født en fri mann i Guds bilde, og likevel ble jeg en fange av min egen voldelighet og egoisme i den verdenens bilde som jeg var født inn i. Denne verdenen var som et bilde av helvete, full av menn som jeg, som elsket Gud og likevel hatet ham; født til å elske ham, men som i stedet levde i frykt og med alle slags håpløst motstridende lyster.

Fra The Seven Storey Mountain

Thomas Merton

En minibio

Født:

31. januar 1915 i Frankrike

Død:

10. desember 1968 i Thailand

Thomas Merton ble født i Frankrike av britiske kunstnerforeldre 31. januar 1915. Han ble anglikansk døpt etter farens ønske, men familien var ikke praktiserende kristne. Som barn og ung mann flyttet han en rekke ganger. Under studietiden ved Columbia University i New York ble han opptatt i Den katolske kirke 16. november 1938. 13. desember 1941 ble han opptatt som postulant i cistercienserklosteret *Our Lady of Gethsemani* i Kentucky, hvor han ble novise første søndag i fasten 1942. Hans liv frem til inntreden i klosteret og hans første erfaringer som munk er levende og detaljert beskrevet i selvbiografien *The Seven Storey Mountain*, som neste år utgis for første gang på norsk, på St. Olav forlag. SEGL bringer utdrag fra den norske oversettelsen på de neste sidene.

Merton avla sine timelige løfter 19. mars 1944 og de evige løfter samme dato i 1947. I klosteret fikk han etter hvert ulike oppgaver utover de daglige pliktene: Han skrev blant annet helgenbiografier og oversatte tekster fra cisterciensernes tradisjon. I 1948 ble førsteutgaven

av *The Seven Storey Mountain* utgitt – med en overveldig mottakelse. Allerede første utgave i hardback solgte 600 000 eksemplarer. Merton var med ett blitt en kjent forfatter og skrev en rekke bøker de neste årene – først og fremst om kontemplativ bønn. Mot slutten av livet gav han også ut bøker om møtet mellom kristen mystikk og østlig religion. Han dro på en lengre Asia-reise høsten 1968: til Calcutta, New Dehli, Himalaya, Ceylon, Singapore og Bangkok. Der deltok han på konferanser og samtalte med religiøse ledere, blant andre Dalai Lama. Han ble funnet død på rommet sitt i Bangkok – drept av elektrisk støt fra en takvifte som hadde falt ned og brent brystet hans. En katolsk prest som deltok på konferansen, salvet kroppen hans, og han ble senere begravd i Kentucky, innenfor klostermurene som en gang hadde gitt ham hans «nye frihet». Thomas Merton var bare 53 år da han døde – på dagen 27 år etter at han trådte inn i Gethsemani.

Mertons rastløse vandring

Fra agnostiker til munk

Det sies gjerne at Thomas Mertons liv (1915–68) kan deles i to hovedavsnitt: tiden før og etter hans inntreden i trappistklosteret Our Lady of Gethsemani i Kentucky i 1941. Avgjørende er selvsagt også den indre omvendelsen som ledet frem mot konversjonen til Den katolske kirke i 1938, med de mange små omvendelsene de foregående årene. Konversjonen er ett av mange brudd i Mertons liv. Like fullt er livet hans preget av dypere kontinuitet, fra først til sist, slik alle menneskers liv er. Det er denne kontinuiteten som utbroderes i hans bok *The Seven Storey Mountain*.

STEG Helt fra første side skisseres forbindelsen mellom gutten som ble født inn i en britisk kunstnerfamilie i Sør-Frankrike, og den kjente munken og poeten som slår seg ned i New York og Kentucky. Faren ville at Thomas skulle døpes i Den anglikanske kirke, og dåpen gav ham mer enn han selv kunne ane. Selv er Merton mer opptatt av linjen fra foreldrenes kunstnergaver til sin egen sensitivitet for skjønnhet, en estetisk følsomhet som utvikles i voksen alder til en høysensitiv erkjennelse av Guds nærvær i alle ting.

På den siste dagen i januar 1915, et år preget av verdenskrig, dypt nede i de franske fjellenes skyggedal på grensen til Spania, kom jeg til verden – i Vannmannens tegn. Av natur var jeg født en fri mann i Guds bilde, og likevel ble jeg en fange av min egen voldelighet og egoisme i den verdenens bilde som jeg var født inn i. Denne verdenen var som et bilde av helvete,

full av menn som jeg, som elsket Gud og likevel hatet ham; født til å elske ham, men som i stedet levde i frykt og med alle slags håpløst motstridende lyster. (...)

Fra min far arvet jeg en spesiell måte å se virkeligheten på og noe av hans integritet, og fra min mor en slags misnøye med verdens begredelige tilstand, samt noe av hennes allsidighet. Fra dem begge har jeg fått arbeidslyst, klarsyn og evnen til å glede meg over livet og dertil en fortellerglede og formuleringsevne som ville ha gjort meg til en slags konge, om de verdene verden bygger på hadde vært de sanne og ekte. Riktignok hadde vi aldri noensinne penger; men enhver idiot vet jo at man ikke trenger penger for å glede seg over livet.

D O W N T O W N

S Fourth St.
400

Thomas Merton Square

Merton og veien til indre glede

Kort fortalt var Thomas Merton kunstnersønnen som ble trappistmunk og verdenskjent forfatter. Det var den katolske troen som virkelig forløste poesien hos Merton, slik klosterregelen senere løsnet «tungebåndet» for den indre bønningen i ham.

STE Som ung mann bar Thomas Merton på en sterk sanselig og intellektuell hunger og hadde dypt behov for vennskap både med barn, kvinner og menn. Den sulsten slapp aldri tak i ham, og Merton fant ut at den heller ikke måtte det. Så lenge han trakk seg tilbake til stillheten i Gud i samme grad som han gav av seg selv til andre, kunne han finne noe som lignet en fruktbar balanse. Merton fant stor frihet i å følge klosterets strikte regel. Han fant også rom for det kunstnerkallet han bar på.

Balansen kom altså ikke til ham som et indre ekvilibrium på bekostning av den energien som strømmer gjennom ham i 20-årene, slik vi leser om det i *The Seven Storey Mountain*. Det er mer snakk om en likevekt som Merton etterstrebet hele sitt liv, idet han avslørte misforståelsen om at kristen fromhet innebærer en slags neddemping av det energiske mangfoldet i vår personlighet. Han trodde virkelig at Gud åpenbarer sin egen rikdom gjennom ulikhetene i menneskenes sjelsliv. I *The Seven Storey Mountain* skriver Merton at ingen helgener er

like, men at de alle er Gud lik på sin spesielle, individuelle måte. Og han legger til:

Faktisk er det slik, at om Adam aldri hadde falt i synd, ville hele den menneskelige rase ha vært en rekke fantastiske, forskjellige og strålende bilder av Gud, hvert enkelt individ av millioner av mennesker ville ha vært et uttrykk for Guds herlighet og fullkommenhet på en overraskende ny måte (...).¹

Merton oppdaget gradvis at en slik beskrivelse er gyldig også etter Adams fall – at ethvert menneske i vår falne verden fortsatt speiler Gud slik bare dette mennesket kan, på tross av synden som svekker gjenspeilingen. Når mennesket vender om og åpner opp for Gud, blir skjønnheten i gjenspeilingen sterkere gjennom stadig større rikdom på nyanser og personlig særpreg. Mertons historie vitner om dette. Hans profetiske gjennomslag ligger

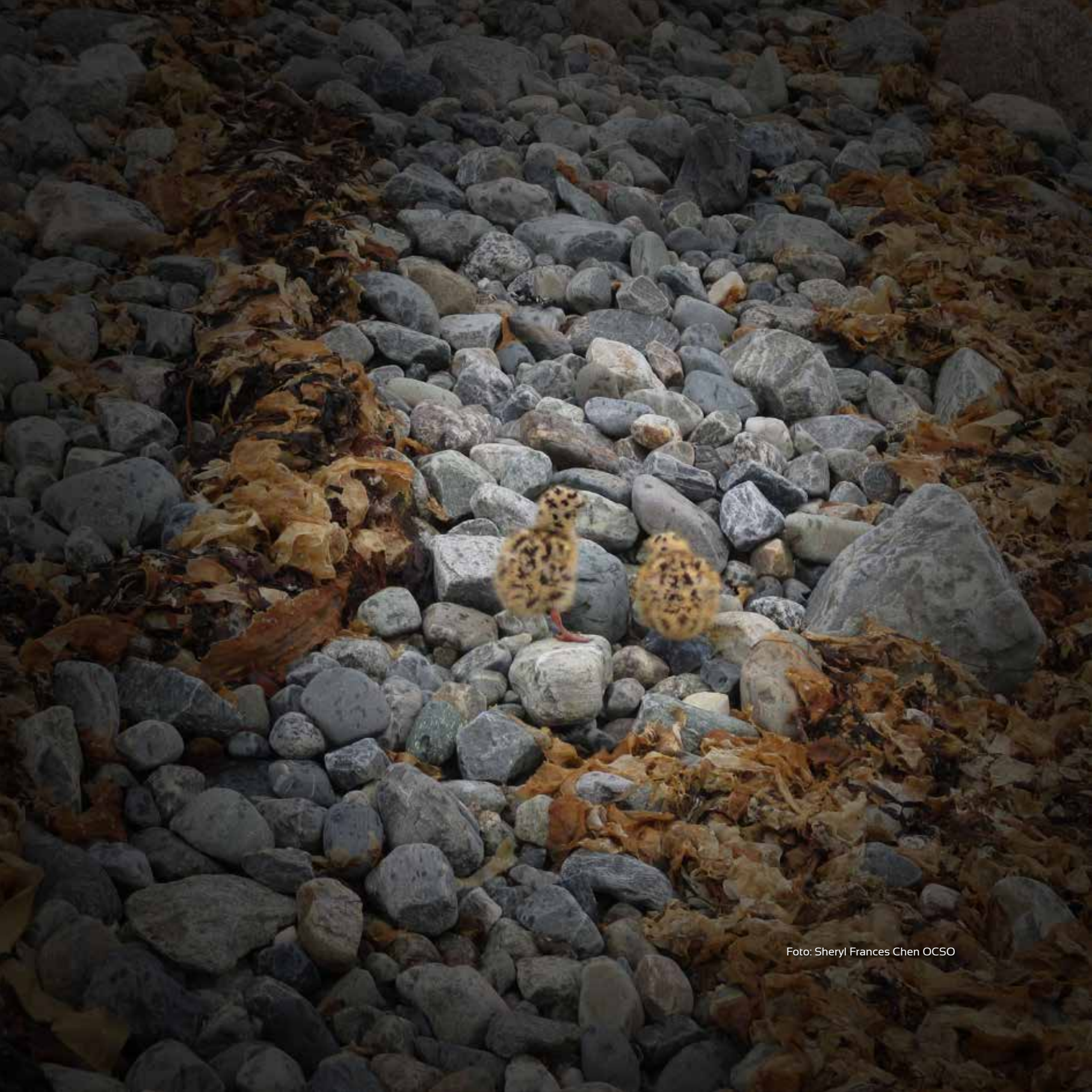

Foto: Sheryl Frances Chen OCSO

Sheryl Frances Chen OCSO

Hauken Merton

– Plutselig ble jeg oppmerksom på et drama som utspilte seg. Marken hvor dyrene beitet, var full av fugler – en flokk med stær. En ørn fløy over skogene. Alle kråkene ble skremt opp og fløy høyt opp for å komme seg unna. I det fjerne kunne jeg også se en gruppe musvåk som sirklet rundt og observerte alt på avstand. Stærerne fylte alle trær i nærheten, og de skinte i mørket mens de sang stille. Ørnen angrep et tre som var fullt av stær, men før den rakk frem til treet, fløy de alle unna, samlet i en sky, og ørnen kom ikke engang nær dem. Så forsvant den, og alle stærerne kunne slå seg ned på bakken. De gikk rundt og sang i omtrent fem minutt. Så skjedde det – som ved et lynnedslag. Jeg så frykten slå inn i stæreflokken, de bredte vingene og lettet fra bakken, og i et hundredels sekund kom en hauk styrtende ned bakenfra hustaket mitt. Som en kule skjøt den rett inn i fugleflokken akkurat idet de lettet fra bakken. Mens flokken steg opp mot himmelen, ble det utkjempet en aldri så liten kamp på bakken idet hauken satte klørne i den ene fuglen den hadde sett seg ut. Det var fryktelig og på samme tid vakker, haukens lynraske stup, rett som en pil som skjøt og drepte den tregeste stær.¹

Thomas Merton

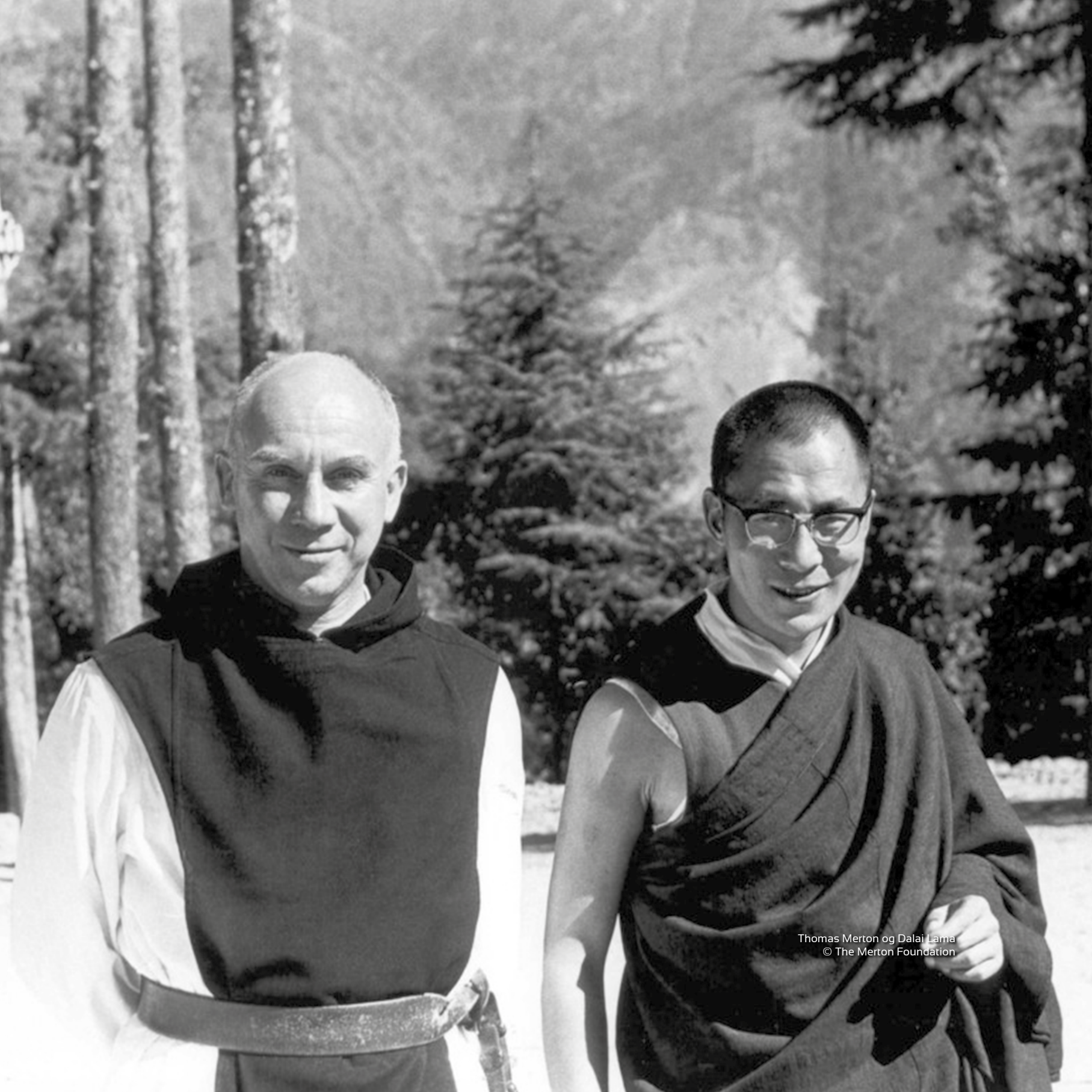

Vi som bor på øya Tautra, med alle måkene og tjeldene som hekker her, blir ofte vitne til skrik og oppstandelse fra sjøfuglene hver gang en havørn kommer svevende over strendene på jakt etter frokost. Vi heier på de fortvilede foreldrene og håper eggene og de nyklekte ungene overlever ørnens utvelgelse av sitt daglige koldtbord. Vi blir minnet om at livet er skjørt og sårbart; det er farlig å leve der ute på de rolige og vakre strendene. Merton, derimot, retter blikket mot rovdypet når han skal illustrere den kontemplative bønningen for oss. Muligens som en gjenklang av det voldelige bildespråket i St. Benedikts regel, hvor vi oppfordres til å knuse våre onde tanker mot Kristus slik man knuser hodet til en baby mot en klippe.² Merton lar seg inspirere av hauken fordi den kan sine saker. Og en munks hovedsak er bønningen. Om bare våre tanker om Gud og kjærligheten kunne fly som en pil til Jesu hjerte!

Et eneste mål

Mertons intensitet appellerte til meg, slik det ekstreme livet til cistercienserne og trappistene også gjorde. Merton dro til Colombia for å studere; jeg dro til Yale. Men alle som blir antatt ved Ivy League-skolene, har det til felles at de har lyktes langt over det som forventes av dem.³ De av oss som har et ordenscall, har en tendens til å gjøre for mye ut av det også. Som min skriftefar sa til meg da jeg skulle avlegge mine timelige løfter: «Hvis ikke det er målet ditt å nå fjellets topp, trenger du heller ikke kaste bort tiden ved fjellets fot.» En munk skal være direkte målrettet, og intensjonene hans må nødvendigvis være intense.

Samtidig er det begrenset hva vi selv kan gjøre. Der- som vi er trofaste mot kallet og lar oss forme etter det konkrete fellesskapets liv, innser vi at Gud krever noe langt mer av oss enn at vi øver kroppen i å stå opp midt

Thomas Merton og Dalai Lama
© The Merton Foundation

Notto R. Thelle

Merton og Østen

Religionsteologiske perspektiver

Som trappistmunk skulle han leve i tilbaketrukket stillhet, men påkalte oppmerksomhet ved sin originalitet og utadvendthet. Med sin åpenhet mot verden gjorde han det på en paradoksalt måte lettere for vanlige folk å nærme seg kontemplasjonen. Hans fascinasjon for Østen, som fikk noen til å anklage ham for å forråde kristentroen, hjalp mange andre til å gi rom for Østen kombinert med en ny tiltro til kirken.

STE Thomas Merton (1915–1968) hadde etterlatt seg tydelige spor i Østen da jeg selv i 1969 begynte et mangeårig arbeid i møte med japansk religion og kultur. Mange kristne enkeltpersoner og institusjoner hadde gjennom hele 1900-tallet forberedt seg for dialogen med Østens religioner. Kirkenes Verdensråd hadde lenge talt om «the coming dialogue» med verdensreligionene, Vatikankonsilet hadde noen få år tidligere åpnet for nytenkning. Møtet med buddhismen var utfordrende og ble utviklet på mange nivåer: teologiske og filosofiske samtaler, meditasjon og spiritualitet – og konkret samarbeid om sosiale utfordringer. Langsomt og møysommelig hadde man gått opp noen stier. Men sporene var ikke alltid like synlige.

Så kommer trappistmunken Thomas Merton på noen korte besøk til Østen, samtaler med fremtredende munke og religiøse ledere, deltar på konferanser og setter spor av en slik art at man bare må undre seg. Han hadde saktens lest en del om Østens religioner, kjente seg intuitivt hjemme i buddhismens monastiske tradisjoner, hadde utstråling og en egen evne til nærvær – og ikke minst var han velformulert i tale og skrift. Men han var ingen tungvekter når det kom til Østens religion og filosofi. Da han døde ved en ulykke i Bangkok i 1968, var den virkelige dialogen bare så vidt kommet i gang. Ulykken var et sjokk. Mange buddhister sørget over hans plutselige død og omtalte ham med hengivenhet og respekt. Hva gjorde at han etterlot seg så tydelige spor?

Jeg har ingen endegyldige svar. Men jeg vil dele noen erfaringer og forsøke å forstå hva det var med Merton som gjorde at mange buddhister ble berørt av hans nærvær.

Et åndelig kraftfelt

Jeg må bekjenne at jeg – i motsetning til mange andre som har befattet seg med kristen spiritualitet i grenselandet mellom Øst og Vest – aldri har blitt trukket inn i

Merton utenfor sin eneboerhytte
© The Merton Foundation

Ørkenens visdom

I det fjerde århundre etter Kristus ble ørkenen i Egypt, Palestina, Arabia og Persia befolket av mennesker som senere har etterlatt seg et underlig rennømmé. De var de første kristne eneboere, som forlot byene i den hedenske verden for å leve alene. Hvorfor gjorde de det? Årsakene var mange og ulike, men de kan oppsummeres i ett ord, nemlig jakten på «frelse». Og hva var frelse? Det som er sikkert, er at det ikke var noe de søkte gjennom konformitet med eller press fra en sosial gruppering. På denne tiden var man blitt seg tydelig bevisst «frelsens» individuelle karakter.

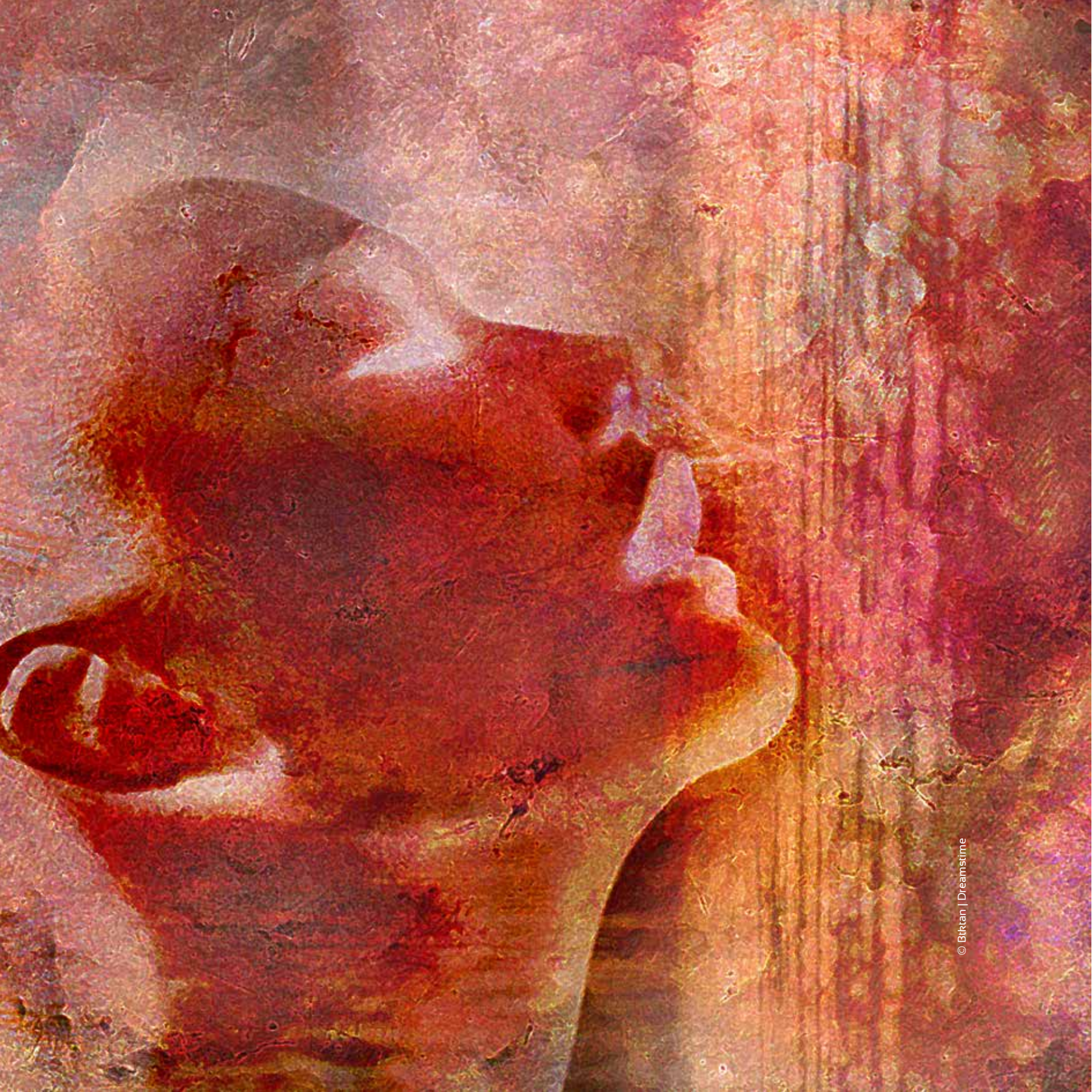
SE Samfunnet, det vil si det hedenske, pagane samfunnet som omgav dem, var fokusert på «livet i denne verden», og disse eneboerne så dette som et skipsvrak som det var om å gjøre å svømme for livet bort fra. Vi trenger ikke stoppe opp her for å diskutere om en slik oppfatning var riktig eller ikke. Det viktige er å merke seg at det var slik de så saken. For disse menneskene var det å bare la seg drive med av strømmen og passivt akseptere idealene og verdiene i samfunnet som omgav dem, rett og slett en katastrofe. Det faktum at keiseren nå var en kristen, og at «verden» var i ferd med å bli kjent med korset som et tegn på verdslig makt, styrket bare deres beslutning om oppbrudd. [...]

Fryktløs hvile

Det fedrene søkte mer enn noe annet, var sine sanne selv, i Kristus. For å nå det målet måtte de fullt og helt fornekte det falske selvet som var blitt formet gjennom

sosial tvang i «verden». De søkte en vei til Gud som ikke var bestemt for dem av andre, men som var valgt helt fritt, ikke kartlagt på forhånd. De søkte en Gud de selv kunne finne, ikke en Gud som var «gitt» i en bestemt, stereotyp form som var skapt av andre. Ikke slik å forstå at de fornektet noen av dogmene i den kristne tro: De aksepterte og klamret seg til disse i deres mest elementære form. Men de avstod (i de minste i begynnelsen, da deres visdom fremdeles var ung og frisk) fra å delta i teologiske diskusjoner. Deres flukt ut i den knusktørre ørkenen innebar nemlig også at de nektet å slå seg til ro med argumenter, begreper og et rent teknisk språk. [...]

Det nest høyeste målet for all deres søken og streben var «hjertets renhet» – en fri og uhindret visjon av verden slik den virkelig er, et intuitiv grep på en egen indre realitet som er forankret i, eller snarere hengitt til Gud gjennom Kristus. Frukten av dette var *quit*: «hvile». Ikke kroppens hvile, og ikke engang sjelens fiksering på et lys der oppe. Ørkenfedrene var, i det store og hele, aldri

Kunst og kultur

All kunst inneholder et svar
på hva mennesket er.

Georg Brandes

Graham Greene

Gunnar Danbolt

The Heart of the Matter

av Graham Greene

«Men i sekundet før det siste smellet skal Han se gjennom deg, og du skal føle den siste nåden som er gitt oss her, som er, på tross av alt du tror du vet, den første, eneste – medlidenhet.»

Ulrik Farestad¹

S**T****E**
G**J****L** I Graham Greenes roman *The Heart of the Matter* eller *Den dypeste grunn* fra 1948 er handlingen lagt til en engelsk koloni i Vest-Afrika under den andre verdenskrig.² Greene gjør imidlertid uttrykkelig oppmerksom på at både kolonien og personene er oppdiktete og ikke har noen sammenheng med det han selv opplevet i en tilsvarende vestafrikansk koloni like før krigen. Og det er sikkert korrekt nok, selv om romanen neppe kunne ha vært skrevet av en forfatter uten inngående kjennskap til det område hvor den utspilles.

Nå er *The Heart of the Matter* ingen reiseskildring, som *Journey without Maps* fra 1935 er det.³ Den skildrer samme område fra noenlunde samme tid – vi kjenner oss igjen i beskrivelsene av det vestafrikanske landskap, av havner, landsbyer, hus, sosiale forhold og ikke minst av det klima som råder i denne del av Afrika – men her er det ingen overordnet handling. Det er en skildring av en reise, mens *The Heart of the Matter* er en fortelling. Og fortellingen har sine egne regler som er forskjellig fra virke-

lighetens. Allerede Aristoteles påpekte det. En fortelling har en begynnelse, midte og slutt, og det innebærer at det ikke finnes noe før og etter. Slik utgjør en novelle eller en roman sin egen verden av handlinger – og disse handlingene og hendelsene omfatter ikke, som i våre virkelige liv, alt det som finner sted innenfor det tidsrom det fortelles om. Forfatteren foretar et skjønnsomt utvalg av scener og handlinger, ofte et relativt lite utvalg, men tilstrekkelig til å kaste lys over det som er romanens formål eller hensikt. For en fortelling har alltid en mening – og det har våre faktiske liv ikke.⁴

Det som gjør Graham Greene til en stor forfatter, er ikke bare skrivemåten – den er naturligvis alltid viktig – men at han har et formål, en hensikt, med det han skriver. Det er noe han vil ha frem, og det oppnår han akkurat gjennom både måten han velger ut scener og binder dem sammen på. Riktignok oppdager man kanskje ikke dette ved en hurtig gjennomlesning – og Greene skriver så godt at en roman går fort unna. Men tar man seg tid

Jørn Nilsen
Foto: © Bård Svandal

Jørn Nilsen (kunstner)

Seks malerier

På de neste sidene har SEGL gleden av å presentere et utvalg verk av billedkunstneren Jørn Nilsen. Nilsen (f. 1945) er utdannet ved Statens Kunstakademi innen maleri, grafikk og materialteknikk. Han har mottatt en rekke stipender og er innkjøpt blant annet av Nasjonalgalleriet, Riksgalleriet og Museet for samtidskunst. Han har hatt utsmykningsoppdrag på så ulike steder som Oseberg-plattformen og Betanien Sykehus, Bergen.

Utvalget på de neste sidene består av oljemalerier, men Nilsen har også en omfattende grafisk produksjon. Han har hatt over 30 separatutstillinger. Årets «SEGL-utstilling» er preget av bilder fra «Dialog for én stemme» (*Dialogo per voce sola*) i Siena påsken 2008, og den som har vært i Toscana, kan ane farger og elementer derfra i mange av Nilsens bilder. Et annet yndet utstillingssted er Ål kulturhus, og et tun på Ål i Hallingdal er både sommerbolig og hyppig motivvalg for billedkunstneren, som ellers har base i Oslo.

Det hvite tårnet

75x70 cm
Olje på lerret
2003

Kirsten Krog

Katolsk modernisme

i Knut Ødegårds forfatterskab

For en del år siden satte jeg mig for at undersøge, hvad vi egentlig har af katolske forfattere i Norden fra nyere tid, og resultatet var ganske overraskende for mig. Ikke blot er der tale om et ret betydeligt antal forfattere set i forhold til, hvor mange katolikker der er; men mange af dem kan også gå under betegnelsen katolske modernistiske forfattere, noget som kan se ud som et oxymoron – en sammenstilling af to logisk modsatrettede ord i en enhedsskabende forbindelse. For mens katolsk tro ofte ses som reaktionær og traditionsbundet, er modernismen det modsatte, nemlig et opgør med alt etableret og ikke mindst med religion. Alligevel synes disse katolske modernistiske forfattere at evne at være fuldt ud katolske samtidig med, at de er fuldt ud modernistiske digtere.

I Norge står særlig tre katolske, modernistiske forfattere frem: Rolf Jakobsen, Knut Ødegård og Jon Fosse. Alle tre konvertitter.

Da Knut Ødegård i år fejrer 50-års jubilæum, vil jeg i det følgende koncentrere mig om hans forfatterskab og forsøge at vise, hvordan hans forfatterskab fremstår som et harmonisk oxymoron, når det gælder digtenes evne til at sammensmelte katolsk tro og modernistisk digtning.

Store dele af hans digte er dog ikke eksplicit «katolske»; men som han for nyligt sagde i et interview til det danske tværkirkelige ugeblad, *Udfordringen*, tror han alligevel, «at [det katolske] synger med i min poesi, også som over- og undertoner, hvor jeg beskriver andre fænomener end dem, som direkte har med trosmæssige motiver at gøre».¹

I det følgende vil jeg gennemgå hans digtsamling «Missa» (1998). Jeg vil særlig lægge vægten på digtsamlingens tydelige oxymoron – sammenstillingen af livets lidelse og grimhed med messens ophøjede og hellige ord.

Gennem hele analysen vil jeg vise, hvordan en tænkning gennemsyret af katolsk tro kan iklædes modernistiske klæder, så et katolsk «hvad» går op i en højere enhed med et modernistisk «hvordan».

«Missa» – lidelsens og troens syntese

Titlen *Missa*, som er det latinske ord for messe, henviser til det strukturerende princip i digtcyklussen. Digtene bærer således navnene på de faste led i den katolske messe: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus og Agnus Dei, indledt med indgangshilsenen, *Salutatio*. Samtidig indflettes de latinske messeord i selve digtene på en måde, så de smelter sammen med de øvrige elementer. Digtcyklussen, som jeg vælger at kalde den – i stedet for en digtsamling – for at understrege digtenes indbyrdes forbundethed, kan i virkeligheden ses som ét stort digt, ligesom messen må ses som et hele. Denne enhed understreges af gennemgående temaer, motiver og symboler. Men samti-

Samfunn

Litt vondt skal menneskene ha det,
ellers holder de opp å være mennesker,
så sitter de bare og hjeder seg
og vet ikke hva glede er.

Gabriel Scott

Revisjon av Bioteknologiloven

Etiske og politiske utfordringer

For tiden er det mye debatt om den norske Bioteknologiloven, som etter planen skal revideres nå. Debatten dreier seg naturlig nok om viktige etiske spørsmål som berører synet på liv og død, på menneskets egenart og på grensene for inngrep i menneskets arvestoff. Men i dagens situasjon er det også sterke koblinger mellom etiske og politiske vurderinger. Det er betydelig uenighet om flere av de mest aktuelle bioetiske utfordringene både innenfor de politiske partiene og på tvers av partigrenser. Selv har jeg vært medlem av Bioteknologirådet (som tidligere het Bioteknologinemnda) fra 2014, og i denne korte artikkelen skal jeg forsøke å peke på noen hovedspørsmål som ventelig vil skape debatt når Bioteknologiloven skal revideres.

STEG Regjeringen la 16. juni i år fram stortingsmeldingen «Evalueringsrapport om bioteknologiloven», som danner utgangspunkt for dagens politiske debatt om bioteknologi. Både Bioteknologirådet og Helsedirektoratet har levert evalueringsrapporter til Helse- og omsorgsdepartementet som danner grunnlaget for meldingen. I mange tilfeller foreslås ingen endringer i forhold til dagens lov, for eksempel når det gjelder forbudet mot surrogati. Sæddonasjon skal fortsatt være ikke-anonym. Det skal fortsatt være forbudt å skape genetiske endringer som går i arv til kommende generasjoner. I andre spørsmål foreslås mer eller mindre omfattende endringer. For eksempel vil meldingen utvide adgangen til å lagre ubefruktede egg.

I noen spørsmål har Regjeringen ikke tatt stilling, åpenbart fordi det dreier seg om omdiskuterte temaer der ulike oppfatninger står mot hverandre. Det gjelder spørsmål som eggdonasjon, assistert befruktning til enslige, lagring av ubefruktede egg uten medisinsk

grunn, informasjon til slektninger om genetisk sykdom og noen problemstillinger innenfor PGD (genetiske undersøkelser av befruktede egg i forbindelse med assistert befruktning). Det er altså nok av punkter som krever en grundig etisk debatt og gjennomtenkning før Stortinget gjør sine vedtak.

Etikk og bioteknologi

Den raske utviklingen innenfor moderne bioteknologi innebærer store utfordringer når det gjelder etisk refleksjon. Mange av problemstillingene er helt nye, og det finnes ikke alltid åpenbare svar på hva som er etisk godt og forsvarlig og hva som må avvises som uetisk bruk av ny teknologi. Men selv om vurderingene i enkeltspørsmål kan peke i ulike retninger, har vi i vårt samfunn en viss konsensus om hvilke normer som er grunnleggende i vår kultur, og hvilke etiske prinsipper som bør gjelde i bioetikken.

«Når du blir gammel og ingen vil ha deg»

Behandlingen av alderdom i helsetjenesten

Når du blir gammel og ingen vil ha deg, het et hefte utgitt av Legeforeningen for 16 år siden (Den norske legeforening, 2001). Er dette en dekkende beskrivelse av virkeligheten for eldre pasienter i helsetjenesten? Og er situasjonen blitt bedre eller verre på disse 16 årene? Det finnes naturligvis ikke ett allment svar på det spørsmålet. Mange gamle får god, ja til dels glimrende behandling i den norske helsetjenesten. Samtidig ser vi tendenser de senere årene som gir grunn til alvorlig bekymring.

STE Det pågår en bemerkelsesverdig økning i levealderen i vår del av verden. Gjennom mer enn 150 år har gjennomsnittlig levealder steget nokså homogent med omtrent 2,5 år per dekadé, dvs. omtrent tre måneder per år (Christensen et al, 2009). Så langt man har klart å registrere, pågår denne økningen fremdeles. Sammen med nedgangen i fødselstall fører dette til en endring i befolkningens sammensetning, med en økt andel eldre. Mange planleggere benytter disse tallene til å mane frem nærmest apokalyptiske fremtidsvisjoner; et samfunn «oversvømt» av syke og skrøpelige eldre (Martin et al, 2009).

Utfordringene som følger med en aldrende befolkning, skal selvsagt ikke bagatelliseres, men katastrofefantasiene er bygget på falske forutsetninger. For parallelt med forskyvningen i tidspunktet for død, skjer det også en forskyvning mot høyere alder i debuttidspunkt for mange av de sykdommene som fører til funksjonstap. Dermed får vi det fenomenet som i internasjonal litte-

ratur har vært kalt *compression of disability*. Svært mange mennesker kommer fortsatt til å erfare en fase med redusert selvhjulpenhet og økt hjelpebehov mot slutten av livet, men denne fasen ser ut til å forskyves utover i livsløpet slik at den ikke blir vesentlig lengre selv om levealderen øker (GBD Collaborators, 2015). Dette er kunnskap som er lite kjent blant helsepolitikere og i helseforvaltningen, og som disse miljøene også virker overraskende lite interessert i. Kan det være fordi man ved å slå tvil om katastrofefantasiene om «eldrebølgen», også slår bena under noen av de mest paniske tiltakene for å begrense eldres forbruk av helsetjenester?

Alle liker de spreke gamle

Den viktigste drivkraften bak økningen i levealder frem til rundt andre verdenskrig var redusert barnedødelighet, som i sin tur i hovedsak var en frukt av bedre levekår (ernæring, boligforhold osv.). Den fortsatte økningen

Antikt bønnekort med fremstilling av Marias ømme hjerte. Ukjent opphav.

Teologi og spiritualitet

Maria tok vare på alt som ble sagt,
og grunnet på det i sitt hjerte.

Luk 2,19

Bernhardus de
Consideratione ad
Eugeniū

Subito enim dictare aliquid quod te p-
brillime Eugeniū ul' edificet ul' deleat
ul' confoleat. Sed nescio quo modo
vult & nō vult exire leca quide' sed lena oro
dum etiam illi contra imparete gredius ma
iestas acq' amor Nempe urget ille inhihet illa
sed inuenit dignatio tua qua hoc ipm nō p-
sed petul' nō p-cepit magis te debeat. Maiestate tam
dignant cedente quid in cecit pudor. Quid enī
si cacestrum ascendit & si ambulet sup' pēnal
ventorii subderit in affectu. Amor animum nescit
Agnoscat filii & in filii per se laci subiectul' ē
Obsequiū sponte grātū obtemperare libere reuerentur
Non sic alius non sic sed aut amore ad ista impe
llunt aut cupiditate. Hi. hic qui in facie bene
dicunt mala hic in cordibus eorū. Hi blandiunt
coram in notitate deficiunt. At caritas nūq' excidit
Ego ut uerū fatear matris sum libatū officio sed
nec depidatū affectu. Olim mihi mulierat' ē
nō facile etuerit. Ascende in celos descende in ab
illos nō recedat a me sequat te quocūq' ierit. Amant
pauperem amato paup' ac diuitem patrem. Non sic
si bene te nouit quia p' factul' ei pauperū ideo nō
pauper spū ē. In te hanc mutacionē factum esse
confido nō de te nō pōt' sciam tuo successisse pmo
one sed accessisse. Monebo proinde te nō ut magis
sed ut mater. Etane ut amant' amant' magis iudeat
sed ei qui nō amat ei qui uim nō lenat amorū
Vnde iam ergo incipiam. Liber ab occupationib' nūl
quia in his maxie condoleo tibi. Condoleo dixerim
si enī dolet & tu. Alioqn doleo magis dixisse debuim

Karl Gervin

«Bernard alene har grepet Kristus»

Bernard av Clairvaux og Martin Luther

Tidlig på 1900-tallet uttalte den lutherske teologen Adolf von Harnack at «man kan aldri gjøre mystikk til noe protestantisk». I siste del av århundret sa Etienne Gilson på katolsk hold at «cisterciensermystikk og lutherdom forholder seg til hverandre som vann og ild». Da er det kanskje ikke så rart at det både på katolsk og luthersk side lenge var liten oppmerksomhet omkring forholdet mellom reformatoren Luther og mystikeren Bernard. Men å se de to i sammenheng er både spennende og lærerikt.

**SE
GIL** Det er påvist rundt fem hundre sitater og allusjoner fra Bernard hos Luther, nok til å vise at forholdet var langt fra overfladisk og tilfeldig. Ved første øyekast slås man kanskje likevel av kontrastene mellom de to. Av utseende var de nok svært ulike. Beretningene om Bernards strenge livsførsel er mange, mens Luther av legning knapt var noen asket. De skulle begge prege et samfunn og et kirkeliv i endring. De hadde begge front mot skolastikken – Bernard mens den var i sin begynnelse, Luther da dens glanstid var over. Begge var produktive teologer, med stor sans for språk.

Bernard og reformasjonens begynnelse

Da den unge Luther gikk i kloster i 1505, valgte han de strenge augustinerne og møtte tidens katolisisme på sitt beste. Like lite som i dag lærte Den katolske kirke at mennesket frelses ved sine egne gode gjerninger: Frelsen er en Guds gave, men man la vekt på at mennesket skulle

legge grunnen ved å gjøre det som sto i dets makt – og angre oppriktig og elske Gud. Det var dette Luther ikke fikk til. Han må ha vært en mønstermunk, men opplevde at han kom til kort, og det ga ham store anfektelser.

Da kom en klosterbror Luther til hjelp og trøstet med at syndstilgivelse blir gitt gjennom hver enkelts tro. Han la til at «denne fortolkningen blir stadfestet gjennom et utsagn av Bernard i en preken om Maria: 'Dine synder er deg tilgitt – du er rettferdig gjennom tro.'».

Luthers nære medarbeider Melancthon forteller at reformatoren sa han var blitt meget beroliget av dette. Melancthon skriver ikke hvilken av Bernards prekener Luther ble veiledet av her, men når vi følger Luther videre, ser vi hvor hos Bernard det var han festet blikket.

Tolkningen av Salmenes bok

Da Luther snart ble kalt til å undervise, startet hans løpebane med Salmenes bok. Bernard dukker opp alle-

Pave Frans og Munib Younan fra Det lutherske verdensforbund,
Lund domkirke, 31. oktober 2016
Foto: © Hussein El-Alawi

Einar Tjelle

Fra konflikt til fellesskap

Hvordan er relasjonen mellom katolikker og lutheranere 500 år etter munken Martin Luthers oppgjør med sin egen kirke? Hvordan har kirkene offisielt forberedt og markert disse begivenhetene? *Fra konflikt til fellesskap* er en offisiell rapport fra Den katolsk-lutherske enhetskommisjonen, ment som en teologisk plattform og felles grunnlag for status «500 år etter».

STE Tittelen er sterk og viser til at fundamentale for-
GLE andringer har skjedd. Vi er et ganske annet sted i dag. Heldigvis.

En lang vei

Når dette leses, ser vi tilbake på et år som på ulike måter har markert reformasjonens spede begynnelse for 500 år siden. Munken Martin Luthers 95 kritiske teser på slottskirkedøren i Wittenberg 31. oktober 1517 er hendelsen som for alvor satte fortgang i det som siden ble kalt reformasjonen. Det som fra Martin Luthers side begynte med et ønske om en kritisk dialog med – og uttalt ønske om endring av – flere posisjoner i sin egen kirke, endte med bitter konflikt. Sett fra et luthersk ståsted i dag er det med sorg jeg ser tilbake på århundrer med hard retorikk og endog vold og drap. Karakteristikk og maktbruk har vært barske, fra begge sider. Ved 400-årsjubileet for reformasjonen i 1917 var stemningen fremdeles

preget av triumfalisme fra luthersk hold, med nasjonale tyske overtoner. 100 år etter er tonen en annen. Selv om «jubileum» dukker opp fra tid til annen, er det i stor grad *Commemoration* som er den offisielle overskriften; en «minnemarkering» som tar opp i seg både reformasjonens gode bidrag og reflekterer over noen av sårene den medførte, men som først og sist ser framover.

Omtrent midt mellom 1917 og 2017 kalles det inn til Det annet vatikankonsil i Roma. I forkant av konsilet var det ikke vanskelig å finne katolikker som knapt hadde lov til å ha en luthersk bok i sitt hus. Det var heller ikke vanskelig å finne lutherske vestlendinger som meg, flasket opp med anti-katolske holdninger. Katolikker var per definisjon misjonsmark for deler av norsk luthersk og frikirkelig misjon i Sør-Amerika. Jesuitter hadde ikke adgang til kongeriket Norge, et grunnlovsfestet forbud som ikke ble endret før 1956. Få år etterpå skjedde det epokegjørende vatikankonsilet i Roma (1962–65), som med viktige dekreter og åpninger gjorde det mulig å

Å utfylle Kristi lidelser

Kan lidelse frelse verden? Det kunne være en alternativ overskrift til vårt tema, som henviser til Paulus' brev til kolosserne 1,24, hvor det står: «Nå gleder jeg meg over mine lidelser for dere, og det som ennå mangler i Kristi lidelser, det utfyller jeg med min egen kropp; jeg lider for hans kropp, som er kirken.» Dette bibelstedet har berørt og utfordret meg gjennom mange år, og det kaster et sjeldent lys over lidelsens mysterium.

STE Jeg-personen i sitatet er Paulus, han sitter i fangenskap, hvor han altså snakker om å utfylle i sitt eget legeme de lidelser som ennå mangler i Kristi lidelser. Første gang jeg ble bevisst oppmerksom på dette utsagnet, var min reaksjon: Men kan det egentlig mangle noe i Kristi lidelse? Har han ikke lidd én gang for alle og påtatt seg vår synd til alle tider? Er det virkelig noe som mangler i hans lidelse?

La det være sagt med én gang: Det som mangler, mangler ikke fordi Kristus ikke har lidd nok eller ikke gjort «jobben sin», men fordi vi ikke har gjort vår. Kristus inviterer hver og én av oss inn i sitt frelsesverk. Her er også plass for oss: til å drikke av hans beger og til å seire med ham når vi kommer så langt.

Vår tid har et ambivalent forhold til lidelse. På en ene siden bombarderes vi med den gjennom nyheten hver dag, på den annen side vil ikke verden vite av den. Verden sier: Du skal ikke lide, du skal dempe dine smerter og redusere dem, du skal bedøve deg fra alt som er vondt på

alle mulige måter. Verken verden eller Satan kan godta lidelsen. Men paradoksalt nok: Det som koster oss minst, har liten verdi når det kommer til stykket.

Jo mer lidelse, jo bedre?

Erfaringen fra Kirkens mystikere sier noe annet enn våre dagers herskende mentalitet. Mester Eckhart sier at lidelsen er den raskeste hesten som fører deg til fullkommenhet. Jo mer du lider, desto bedre, kan det høres ut som – et ikke ukjent fenomen i spiritualitetens historie. Det fins mange eksempler på botsøvelser for å dø fra seg selv, sine laster og dårlige vaner. Vi har faste, abstinens, langvarig kneling – å gå på kne opp *scala sancta*, for eksempel. Vi kjenner også flagellanter fra vår tid, og vi kjenner beretninger om hårskjorter og kjettinger – tatt i bruk for å kjenne Jesu lidelser på kroppen og ta del i hans offer.

Historie

Ja, alle tider
har han lagt i menneskenes hjerte.
Likevel kan ikke mennesket fatte det Gud har gjort
fra begynnelse til slutt.

Fork 3,11

Moder Beata (Rosa Maria Høfling) var generalforstanderinne for St. Franciskussøstrene 1923–1958, under søstrenes storhetstid.

Ora et labora

Katolsk sykehusdrift i Bergen 1898–1984

De katolske søsterkongregasjonene som kom til Norge i siste halvdel av 1800-tallet, kom fra ulike land og i et varierende antall. I Bergen var den katolske menigheten blitt etablert i 1858, og dette gjorde sitt til at katolske søstre også ankom byen. I tilknytning til kirken ble det drevet en katolsk skole, der søstrene underviste. Ambulant sykepleie i private hjem, som søstrene også bidro med, gjorde at de tjente penger på sin virksomhet. På grunn av en økende bybefolkning og mindre skepsis til sykehus ble dette en vekstperiode for sykehusutbygging.

STEG Det offentlige bidro med de midler de hadde til rådighet, men de klarte ikke å dekke behovet for medisinsk hjelp til befolkningen. St. Franciskussøstrene overtok hospitalet ved siden av St. Paul kirke i sentrum av Bergen i 1901. Sykehuset ble oppført i 1898 i Nygårdsgaten 3 og ble i de tre første årene drevet av tre franciskanerinner, med hjelp av to St. Josephsøstre fra Kristiania. Disse ble med over i den nye kongregasjonen, St. Franciskussøstrene, som ble stiftet i 1901. Dette var den første norske nonneordenen, og det ble St. Franciskussøstrene som for alltid skulle bli assosiert med katolsk sykehusdrift i Bergen i de kommende tiårene.

Behovet for helseinstitusjoner var stekt til stede, og søstrene så sin plikt til å avhjelpe på dette området. Der de offentlige myndigheter kom til kort, var søstrene på banen og satte sine ressurser til disposisjon. Dette gjaldt både søstrenes arbeidskapasitet og de økonomiske ressursene som kongregasjonen hadde til rådighet. Den sterke katolske tradisjonen for utøvelse av barmhjer-

tighetsgjerninger var en av drivkreftene bak søstrenes engasjement. I statistisk materiale fra ca. 1900 vises det at den største andelen av pasientene var ikke-katolikker, utenbysfra og fra lavere sosiale lag. Sykehuset fungerte dermed også som et regionsykehus, og ikke bare for byens egne innbyggere.

Mange behov og stadige utvidelser

De første tiårene av 1900-tallet var preget av de store epidemiene som herjet befolkningen, og dette avspeilet seg i pasientene på sykehuset. Meslinger, skarlagensfeber og difteri krevde på denne tiden ofte sykehusinnleggelse. Fra 1909 ble St. Franciskus hospital også ledende på øyeoperasjoner, noe som senere skulle bane vei for utbygging og spesialisering på området. Psykiatriske pasienter var til tider også en pasientgruppe som sykehuset tok hånd om, kanskje var diskresjonen her bedre enn på det offentlige psykiatriske sykehuset i Sandviken,

Mange har en forestilling om at reformatjonen i Norge var en fredelig affære. Det var den faktisk ikke i det hele tatt, sier historiker Henning Laugerud som snart kommer med en ny bok om reformatjonen.
Foto: Ragnhild Aadland Høen

En annen historie om reformasjonen

Hvordan ser den norske reformasjonshistorien ut hvis du tar med alle kildene – ikke bare dem som passer inn i den protestantiske seiersfortellingen?

SE Da får du en historie som er blodig, og ingen fredelig og hyggelig affære.

Den historien kan du lese i Henning Laugeruds bok om reformasjonen, som snart kommer ut på St. Olav forlag og det vitenskapelige forlaget Novus.

– Jeg har skrevet boken for et allment publikum. Den forutsetter ikke kristendomsstudier eller at du kan noe kirkehistorie fra før. Det er nok at du er en historieinteressert leser. Dem er det mange av i Norge, sier Laugerud og smiler.

Til daglig er han førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen, med spesialområdene kulturhistorie og kunsthistorie, spesielt middelalderhistorie og reformasjonshistorie.

– Boken min er både en idéhistorisk og institusjonshistorisk fremstilling. Samtidig er den like mye en studie av selve religiøsiteten i Norge før og etter reformasjonen. Jeg gir en oversikt der jeg prøver å reflektere nyere

forskning, med et mer kritisk blikk på reformasjonen og hva det var som faktisk foregikk.

Resultatet er blitt en historie med nye perspektiver, en reformasjonshistorie du bare har hørt brokker av tidligere.

Menneskeskapt katastrofe

Slik starter historien: Norge var hundre prosent katolsk. Det var ingen interesse for eller tilslutning til reformasjonen her i landet før den ble innført med makt av dansk kongen i 1536–1537.

– Mange har jo en forestilling om at reformasjonen i Norge var en fredelig affære. Det var den faktisk ikke i det hele tatt. Den var også til tider en blodig affære. Da kong Christian IIIIs leiesoldater seilte mot Trondheim, voldtok og plyndret de seg fram i alle bygdene på Vestlandet. Det var også noe av grunnen til at erkebiskopen ikke gikk til åpen krig mot dem slik han kunne ha gjort.

Patriark Jeremias II av Konstantinopel (1530–1595)
Ukjent kunstner (19. årh.)

Augsburg og Konstantinopel

De tyske reformatorenes dialog med Den ortodokse kirke på 1500-tallet

De lutherske kirker feirer i år 500-årsjubileet for reformasjonen. Det har vært et uttrykt ønske at jubileumsmarkeringene skal være økumeniske. Ortodokse og katolske representanter har da også vært tilstede i en rekke sammenhenger. Noe som derimot har vært usynlig i den norske markeringen så langt, er at det allerede på 1500-tallet var en betydelig økumenisk kontakt mellom Den ortodokse kirke og lutherske teologer. Dokumentene er bevart for ettertiden og fortjener å bli bedre kjent her til lands.

STE Den første kontakten stammer fra 1558 – kun få år etter at den tyske reformasjonen var et faktum – og i åtte år, fra 1573 til 1581, fant det sted en omfattende dialog mellom den greske ortodokse patriark Jeremias II av Konstantinopel og teologene i Tübingen, det viktigste teologiske universitet i det lutherske Tyskland. Dialogen besto av tre teologiske brev fra hver part. Til sammen utgjør disse 400 sider som grundig belyser både Den lutherske kirkes teologi og standpunkter og Den ortodokse kirkens teologi. Vi har her et betydelig materiale fra Den lutherske kirkes barndom om hvordan Den ortodokse kirke vurderte reformasjonens teologiske grunnlag – en teologi som reformatorene selv regnet for å være en tilbakevending til en sannere og mer opprinnelig kristen teologi enn den man hadde overtatt fra Den katolske kirke.

Ønske om union

Dialogen behandler det fremste lutherske læredokument *Den augsburgske bekjennelse*, eller *Confessio Augustana* (CA). Den økumeniske patriarken gikk gjennom og kommenterte alle CAs artikler i flere brev til teologene i Tübingen.¹ Disse er i dag viktige læredokumenter i Den ortodokse kirke og normgivende for hvordan Den ortodokse kirke vurderer den lutherske lære. Vi har kjennskap til dialogen takket være Den katolske kirke, som først ga deler av den ut på latin i 1581.

Det var fra både ortodokst og luthersk hold i utgangspunktet stor vilje til å inngå samtaler for å undersøke muligheten for union mellom kirkene. Den ortodokse patriarken så muligens det tyske romerske riket som en potensiell alliert i kampen mot tyrkerne. Forholdet til Den katolske kirke var på et historisk lavt nivå, og den nye protestantiske kirkedannelsen ga nye muligheter. Den daværende ortodokse patriarken var da også den som først tok kontakt med Philipp Melancthon

Altaret, utsnitt: Sjette dag av skapelsen
Foto: Johnsen, Eirik Irgens | CC BY-SA 4.0

Sigurd Hareide

Messen og reformasjonsjubileet

Jubileumsåret 2017 har stått i reformasjonens tegn. Men «reformasjon» er et krevende emne for et jubileum. Forestillingen om at Luthers teser ble fulgt av *reformatio*, forbedring, og ikke *deformatio*, ødeleggelse/forvrengning, innebærer ikke bare et spesifikt, positivt syn på den nye tidens religiøse liv, på den protestantiske tiden, men også et tilsvarende negativt syn på tiden før «reformasjonen», før «den store forbedringen».

STE I dag er slike sort-hvitt-beskrivelser heldigvis forlatt både i reformasjonsforskningen og økumenikken, ellers ville neppe katolikker og lutheranere kunnet markere femhundreårsminnet for reformasjonens begynnelse sammen. Men klisjeer lever gjerne sitt eget liv, lenge etter at de har gått ut på dato, og da Den norske kirke i et hoveddokument for reformasjonsmarkeringen kom i skade for å formidle fordommer fremfor forskning om messen i middelalderen, påpekte jeg dette i en kronikk (Vårt Land, 8. mai). Debatten som fulgte, kan være vel verdt å reflektere over nå som jubileumsåret 2017 går mot slutten.

Fra meningsløs til meningsfull messe

Sammenfattet har den klassiske, protestantiske beskrivelsen av den katolske middelaldermessen vært omtrent slik de siste fem hundre år, i alt fra skolebøker til kirkebrosjyrer: Messen var uforståelig med sitt fremmede

språk, latin, men så kom reformasjonen med messe på folkespråket og salmesang der folket endelig kunne delta aktivt. Innenfor ritualforskningen er denne beskrivelsen for lengst passé, selv om en negativ beskrivelse en stund fikk støtte fra uventet hold, fra katolske liturgi-historikere som i det forrige århundret ville reformere den katolske messen etter et antatt oldkirkelig ideal. I stedet for slike normative føringer spør forskerne i dag heller hvordan messen så ut nedenfra kirkeskipet, hvordan den fungerte som sosialt fellesskap og hvordan folket forstod ritualet og kunne delta meningsfullt i det. Allerede i 1985 oppsummerte middelalderhistorikeren John Bossy det nye forskningsparadigmet i følgende spissformulering:

Tross [de moderne katolske] liturgikernes og [de lutherske] reformatorenes klager var det ingen selvmotsigelse at messen skulle bæres frem av presten alene, i et ritualet språk, stort

Stilisert fremstilling av Gregor den stores opplevelse av et eukaristisk mirakel under en messefeiring i år 595. Olje og gull på tre, av ukjent spansk kunstner. Metropolitan Museum of Art | CCO I.O

«Messa er ein forlikssong»

Ei norrøn messeforklaring frå ca. 1200

Messa er ein forlikssong som blir sungen til påminning om den kjærleiken som Herren openberra for oss med det at han gav sitt liv for oss.

SEGL Som han sa til apostlane sine då han gav dei sitt kjøt og blod: «Dette skal de gjere til minne om meg kvar gong som de gjer det.»¹ Derfor gir ein kvarandre fredskyss ved denne tenesta, for at vi med vårt forlik og tilgjeving skal kjøpe forlik og evig fred av Gud.

Om innleiinga til messa²

I byrjinga av messa blir antifonen sungen med røyst. Den songen som blir sungen først, blir kalla *Introitus*. Og det er inngangen til messa fordi han fører inn til Guds teneste. Og det er eit teikn på orda til profetane, dei som med stor glede song om Herrens hitkomst til heimen, han som er sann prest og førte fram hjelpeoffer for oss alle. Moses var tenar for den gamle pakta, og profetane var tenarar for den nye pakta, fordi Moses fortalte om den første tida av heimsskipnaden, og dei andre om den neste tida til heimen.

Det verset som følger etter, er teikn på den første spådommen om Kristi hitkomst, og den heilage tilbedinga når biskopen eller presten då skal gå til alteret i løpet av verset, fordi det er profetord henta frå Salmane. For Guds miskunn blir først forkynt, når presten kjem til alteret og kysser alteret. I det kysset er det eit merke på Kristi heilage fred som blir tilbydd oss, og på semja med menneska, som held oss i Kristi rike.

Når presten kjem til alteret og skal knele, då viser han seg som eit døme på Kristi audmjukskap, han som var lydig mot Faderen heilt til døden. Sidan blir det sunge: *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*,³ fordi fred er skapt av Kristus i himmelen og på jorda. Derfor skal vi med kjærleik love og prise Gud. Desse orda er fastsette av pave Damasus og presten Hieronymus for at dei skal syn-gast mellom salmar.⁴ Og heile dette verset er eitt stykke.

Så dikta dei eit anna som skulle følge det førre: *Sicut erat in principio*.⁵ Når dette verset blir sunge, skal diakonen kysse alteret. Og det er teikn på den freden som Gud

Jan Schumacher

Er det noe å feire?

Om jubileer og markeringer i Kirkens historie i Norge

– Out of these convertites
there is much matter to be heard and learned.

Jaques i Shakespeares *As you like it*

To ganger har jeg rukket å være med på å markere reformasjonen. I 1967, den gang da jeg var en ung student, ble det jubilert for reformasjonens 450 år, og nå, i 2017 er det 500 år, noe som i de offisielle presentasjonene omtales som en «markering» i stedet for en «feiring». Ordvalget forteller om endringer i kirkebildet i løpet av de femti årene som har gått.

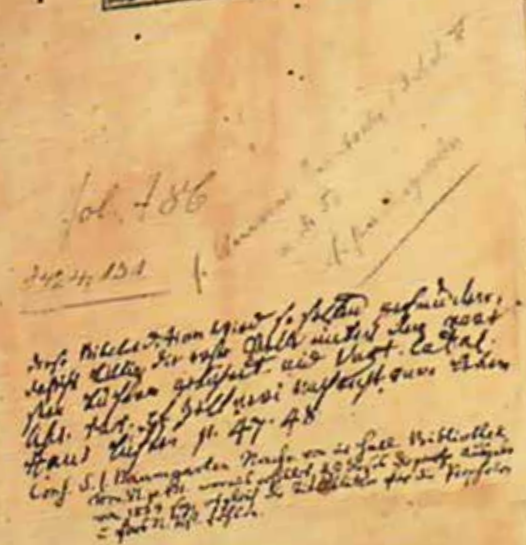

Katolsk tro er ikke lenger egnet som stråmann når evangelisk kristendom skal presenteres. Den økumeniske bevegelsen og Det andre vatikankonsil har bidratt til dette. Men det noe neddempede språket passer også sammen med endringene i det norske storsamfunnet. For femti år siden var flertallsformen «religioner» noe gjennomsnittsteologen leste om i lærebøker i religionsvitenskap, og sjeldent noe han risikerte å møte på gaten. For femti år siden ble reformasjonen markert ved å jubilere og konsolidere. Den norske statskirken var nettopp det og kunne enn så lenge feire reformasjonen i trygg forvisning om å ha grep om det religiøse Norge. Når det meste er forandret, skyldes det blant annet at det er mange innvandringsbølger og tre ikke-italienske paver siden lutherdommen sist feiret seg selv i vårt land.

Historiens tvetydighet

Enten det dreier seg om «jubileer» eller «markeringer», så kaller slike åremål frem fra glemselen vesentlige bidrag til den kirkelige og kulturelle arven. Nå er ikke markeringen av 1517 alene om å ha betydning for den norske kirkes religiøse og kulturelle selvforståelse. I 1995 var Moster åstedet for feiringen av tusenårsminnet for starten på Olav Tryggvassons kristningsforsøk. Ifølge tradisjonen lot han slå opp telt og feire messe på Moster, senere åstedet da Olav den hellige og biskop Grimkjell satte kristenretten på tinget – noen som kjenner seg kallet til å arrangere en markering? Det heftet imidlertid en liten hake ved valget av 1995. Forestillingen om at dette var den første messe på norsk jord, forutsatte at Håkon den godes kristningsverk ikke ble tillagt nevneverdig betydning, selv om sagaene forteller at han både bygde kirker her til lands og brakte prester med seg.

Jubileumsboken som ble utgitt i 1995, bar den megetsigende tittelen *Kirken i Norge i 1000 år*. Der het det

ms. D. XXVIII.

Luther-bibel fra 1534, Lutherhaus Wittenberg
Foto: Torsten Schleese

Avlatens evangelium

Luthers teser och senmedeltidens avlatsförkunnelse

”Ingen har någonsin förkunnat en så omfattande avlat som Luther.” Orden fälldes av den framstående teologen Robert Kardinal Bellarmin i hans skrift om avlaten 1599.

SE Bellarmin hade uppenbarligen sett sambandet mellan den senmedeltida avlatsförkunnelsen och Luthers kamp för en nådig Gud, ett samband som blivit allt tydligare i nyare reformationsforskning.¹

Luther spikade inte upp teserna

Den traditionella bilden är att Luther bekämpade ett avlats- och botsystem som tvingade människor att förtjäna förlåtelsen – med egna gärningar eller krassa penningtransaktioner. Mot detta protesterade Luther när han den 31 oktober 1517 på dörren till Slottskyrkan i Wittenberg spikade upp sina 95 teser. Motsättningen mellan den senmedeltida ”gärningsläran” och evangeliet om syndernas förlåtelse genom tron allena (*sola fide*) kunde inte vara större. Denna bild håller dock på att krackelera.

”Der Thesenanschlag fand nicht statt” hävdade den katolske reformationsforskaren Erwin Iserloh 1962.² En utförlig granskning av källorna leder till slutsatsen att

Luther *inte* spikade upp sina 95 teser på kyrkdörren. I varje fall nämner Luther själv aldrig detta, utan det bygger på hans medhjälpare Philip Melanchthon som inte själv befann sig i Wittenberg vid Allhelgonahelgen 1517. ”När Martin Luther den 31 oktober 1517 sände sina 95 teser om avlaten till sin egen ärkebiskop, kardinalen Albrecht av Magdeburg och Mainz, var det hans avsikt att till debatt ta upp en utveckling inom kyrkan som han ansåg fjärnade den från evangeliet”, skriver den svenske reformationsforskaren Åke Andrén (d. 2007).³ Intressant nog finns detta brev bevarat i det svenska Riksarkivet.⁴ ”Att han dessutom skulle ha spikat sina teser på kyrkporten till Wittenbergs slottskyrka har senare forskning ifrågasatt. Däremot är det känt att de trycktes av hans vänner och fick stor spridning”, tillägger Andrén.⁵ Iserlohs genomgång av källorna visar att tesernas syfte var att få igång en diskussion bland kyrkoledare och teologer. Brevet till ärkebiskopen, och till andra biskopar, förutsätter att teserna inte var offentliga. Först när han

Fru Bolette Gjør.
Foto: © Daniel Georg Nyblin,
Oslo Museum (Byhistorisk samling), CC BY-SA 3.0

Kristin Norseth

Jomfru Maria og kvinnene

Ekko av det marianske århundre i Norge

På katolsk mark er attenhundretallet blitt kalt «det marianske århundre». Hvordan stod det til i det protestantiske Norge?

STE Jomfru Maria har en tusenårig historie i norsk kirke- og kristenliv.¹ I middelalderens katolske kontekst var hun allestedsnærværende. Hun var Guds og Kirkens mor, himmeldronningen man kunne påkalle og be om forbønn og hjelp. Flere dager i kirkeåret var viet hennes hellige person. Ave Maria var på alles tunger og rosenkransen i flittig bruk. Kirker bar hennes navn, altre var viet til henne, statuer og bilder visualiserte henne og scener fra hennes liv slik Skriften og tradisjonen formidlet det.

Med reformasjonen ble hennes rolle i kirke- og fromhetsliv radikalt endret, ikke over natten, men over tid. For de lutherske reformatorene kvittet seg ikke med henne. Maria skulle fortsatt holdes høyt i ære som Guds mor og *semper virgo*, evig jomfru, i henhold til de lutherske bekjennelsesskrifter.² Jesus var «Guds og Marias sønn», sann Gud og sant menneske. Det man avviste, var senmiddelalderens Maria-kult og Maria-fromhet. Dette hang sammen med reformatorenes syn på helgenenes

rolle i fromhetslivet. Mennesket ble forsonet med Gud og erklært rettferdig ved Kristi fortjenester alene. Man trengte ikke andre helliges fortjenester og skulle verken påkalle helgener i sin alminnelighet eller Jomfru Maria, den fremste av dem alle.³ Oppgjøret var fundert i læren om rettferdiggjørelse ved tro og nåde alene, Bibelen som øverste normerende instans og konsentrasjonen om Jesus Kristus og hans enestående frelsergjerning. Maria fikk ikke lenger noen særstilling mellom alt det skapte. Fra å være opphøyd, mektig himmeldronning og en man kunne henvende seg til som forbeder og hjelper i liv og i død, ble hun nå et eksempel på tro og et forbilde, særlig for kvinner.

Det marianske århundre

I 1843 ble Den romersk-katolske kirke reetablert i Norge, som en ytterst minoritet i en kompakt luthersk statskirkelighet.⁴ Jomfru Maria, helgener og snart også

Fra Lateran-baptisteriet, Roma
Foto: Antoine Taveneaux | CC BY-SA 3.0

Kampen om ordene

Fra liturgikommisjonens arbeid

Den 18. mars 2017 godkjente Gudstjeneste- og sakramentkongregasjonen, ved prefekt kardinal Robert Sarah, det nye dåpsritualet i norsk språkdrakt. Etter at biskop Czeslaw Kozon deretter ga sitt *imprimatur* (trykketillatelse), vil dåpsritualet i løpet av vinteren trykkes og være klar for bruk i menighetene. Mgr. Torbjørn Olsen gjennomgår i denne artikkelen den historiske bakgrunnen for revisjonen og det omfattende arbeidet som er gjort med dåpsritualet og bibeloversettelser i liturgikommisjonen siden oppnevningen i januar 2010.

SE Frem til Annet vatikankonsil (1962–65) hadde det liturgiske språk sammen med de liturgiske tekster og former vært meget stabilt og bare langsomt utviklet seg. Dette gjaldt spesielt etter Tridentinerkonsilet (1545–63) ved foreskrivningen om *Vulgata* som autentisk bibeloversettelse (1546) samt etterfølgende utarbeidelse av *Missale Romanum* (1570) og *Rituale Romanum* (1614). *Rituale Romanum*s avsnitt II handlet om dåpen, med kapittel I «om å forvalte dåpens sakrament på riktig måte» og kapittel II med «ritual for dåp av barn» (*Ordo Baptismi parvulorum*). De fem følgende kapitler gikk på mer spesielle tilfeller, herunder voksendåp. Barnedåpsritualet fremstod som en litt pussig særutgave av et opprinnelig voksendåpsritual (ofte forrettet mens moren fremdeles befant seg i barselsengen).

Med liturgikonstitusjonen *Sacrosanctum Concilium* (SC) gjorde konsilet 4. desember 1963 et viktig vedtak vedrørende barnedåpen:

Ritusen for dåp av barn skal revideres og tillempes små barns faktiske situasjon. Foreldrenes og faddernes roller og oppgaver må komme tydelig frem i selve ritusen. (SC 67)

Deretter fulgte noen bestemmelser om alternative rituser til bruk ved massedåp og når kateketer døper, samt om en kortere ritus til bruk i dødsfare (nøddåp), og videre for (stadfestelse av dåp for) barn døpt med kortere ritus og for døptes konversjon.

18. november 1965 besluttet konsilet vedrørende bibeloversettelser:

Adgangen til Den hellige skrift må nødvendigvis stå vidt åpen for de kristtroende. Det var derfor Kirken fra begynnelsen av gjorde til sin egen den ærverdige greske versjon av Det gamle testamente som kalles Septuaginta. ... Når Guds ord imidlertid til enhver tid skal

Ny litteratur

Det er lettere å skrive ti bind med filosofi
enn å benytte én grunnsetning i praksis.

Leo Tolstoj

Johannes Fallize som hhv. gymnasiast (øverst t.v.), student, nyordinert og fersk sogneprest. Fra St. Olaf 1912.

Bernt Eidsvig

En ung og begeistret Fallize

Johannes Olaf Fallize (forf.), Joachim Köhn (utg.):

Römisches Tagebuch 1866–1871

(Herder 2015)

STE I det 19. og 20. århundre var det svært mange tysktalende prestestudenters håp og ambisjon å kunne dra til Roma for å studere ved Collegium Romanum (bedre kjent som det pavelige universitet Gregoriana) og bo og motta den åndelige formasjon ved det elitære Collegium Germanicum (et Hungaricum), begge i Roma, begge drevet av jesuittene. Det var rift om plassene der. Da luxembourgeren Johannes Fallize ble opptatt høsten 1866, ble han en av tilsammen 58 studenter.

Luxembourgs overhyrde Nikolaus Adames (biskop 1863–83) må ha hatt stor tro på den unge Fallize. Han var en av de meget få fra Luxembourg som fikk anledning til å studere i Germanicum. Det er heller ingen grunn til å frykte at Adames ble skuffet over Fallizes akademiske resultater. Han ble i Roma inntil han avsluttet studiene med den teologiske doktorgrad i 1872.

Römisches Tagebuch 1866–1871 («Romersk dagbok»), som Fallize skrev i studieårene i Roma, er et viktig historisk dokument og av særskilt interesse for norske ka-

tolikker. Det første vatikankonsil fant sted i 1869–70, og Fallize var en engasjert iakttager. I 1870 ble Kirkestaten invadert av og innlemmet i Italia. Fallize regnet dette som en katastrofe for Kirken, og en forbrytelse.

Joachim Köhn var selv prestestudent i Germanicum i 1983–86, men støtte ikke på navnet Fallize før han fant det i en fotnote i biskop Adames' dagbok fra konsilet (utgitt 1963): «Sml. Fallizes dagbok som blir oppbevart i Germanicum.» Köhn arbeidet da med sin doktoravhandling. Han presiserer at denne utgivelsen av Fallizes dagbok ikke er av «videnskapelig-historisk» art, men at dagboken er å anse som en «historisk lesebok». Det gir jeg min tilslutning til.

Fallize levde med konsilet så godt det var mulig for en som ikke hadde adgang til forhandlingene. Hvis vi vil vite hvorledes mange tilhengere av ufeilbarlighetsdogmet tenkte ut fra gode hensikter – ofte ut fra mangelfull historisk innsikt og vilje til objektivitet – er Fallize vår mann. Likeledes er han vår mann når vi ønsker å se

Fra akademia

Den vise skal lytte og øke sin lærdom,
den kloke lære å bruke sin tanke.

Ordsp 1,5

Jakob Egeris Thorsen

Om præster, profeter og shamaner

Jakob Egeris Thorsen:

Priests, Prophets and Healers: The Expanded Catholic Roles within Latin America's Religious Field and the Ecclesiological Consequences

Postdoc-projekt ved Aarhus Universitet (2014–2017)

STE I marts 2017 afsluttede jeg et treårigt postdoc-projekt, som omhandlede nogle af de religiøse transformationsprocesser, der for tiden karakteriserer det religiøse felt og den katolske kirke i Latinamerika. Jeg tog udgangspunkt i et etnografisk feltstudie i byen Santiago Atitlán i Guatemalas højland. Projektet har således en religionssociologisk del og en systematisk teologisk del, hvor jeg reflekterede over, hvad de vundne indsigter kan og bør betyde for den måde, vi forstår kirken på. Jeg vil her kort beskrive feltarbejdet, hvordan jeg metodisk har arbejdet, hvilke teoretiske perspektiver, jeg bruger, hvilke sociologiske og teologiske indsigter, jeg har fået, samt hvad jeg håber, at projektet vil munde ud i.

Projektet

Ved Atitlán-søens sydlige bred i Guatemalas højland hersker der vækkelsesstemning blandt tz'utujil-mayaerne. I deres hovedby Santiago Atitlán blomstrer den katolske

kirke som aldrig før, og samtidig har halvdelen af befolkningen tilsluttet sig en af byens 30 protestantiske kirker. Taberen i spillet er den traditionelle mayareligion, som er en århundredgammel blanding af katolske og indianske traditioner og ritualer. Her gennemførte jeg i 2014 et tre måneder langt feltarbejde, som senere blev fulgt op af to kortere ophold. Formålet var at undersøge, hvordan de religiøse forandringsprocesser, der karakteriserer det meste af Latinamerika, tager sig ud i en konkret mindre by, der fra et forskningsmæssigt synspunkt har den fordel at være blevet kontinuerligt undersøgt og beskrevet af antropologer, religionssociologer og missionærer fra 1920'erne og frem til i dag. Det var formålet at undersøge, hvordan den katolske kirkes rolle og udtryk har forandret sig i takt med, at det religiøse landskab er blevet radikalt transformeret i løbet af de sidste halvtreds år, og om disse forandringer teologisk kan inspirere os til at reflektere over og forstå kirken på en ny, mere kon-

kret og mere frugtbar måde her i begyndelse af den 21. århundrede.

Latinamerika er karakteriseret ved en ekspanderende religiøs pluralisme, hvilket – i parentes bemærket – også kendetegner udviklingen i de fleste andre dele af verden. Den katolske kirke, som engang havde et de facto religiøst monopol bliver i dag udfordret af intensivt missionerende protestanter (oftest pinsekirker), af urban sekularisering og af revitaliserede indianske og synkretistiske afro-caribiske religiøse praksiser. Internt i den katolske kirke udfordres biskopper og præster af en massiv karismatisk vækkelse, der har skabt parallelle kirkelige strukturer med tusindvis af lægprædikanter, exorcister, helbredere, egne radio- og TV stationer og lignende. Guatemala er ét af de lande i Latinamerika, hvor denne udvikling er gået hurtigst, og er derfor et godt sted at foretage konkrete undersøgelser af samme.

Santiago Atitlán

Byen Santiago Atitlán ligger ved bredden til den smukke Atitlán-sø, og selvom der ikke er meget plads på skråningerne op mod vulkanen, er det på alle måder en by i vækst. På 25 år er befolkningen fordoblet til 46.000 indbyggere. Det er sket takket være vaccinationsprogrammer, øget adgang til lægehjælp og forbedret fødevareforsyning. Byens borgere er til 97 % tz'utujil-indianere, kun 2-3 % er spansk-talende *ladinos*. Dertil kommer et par dusin udlændinge, der nyder det pittoreske liv blandt venlige mennesker ved én af verdens smukkeste søer. Tager man de religiøse briller på, er Santiago Atitlán et yderst spændende sted. Her brydes romersk katolicisme med en hel stribe stærkt missionerende evangelikale kirker og med de synkretistiske maya-katolske traditioner, kaldet »Costumbre« (»sæd og skik«).

Det religiøse aktivitetsniveau er meget højt; men på trods af intens konkurrence, hersker der for det meste

Her brydes romersk katolicisme med en hel stribe stærkt missionerende evangelikale kirker og med de synkretistiske maya-katolske traditioner.

fred og fordragelighed mellem de forskellige grupper. Kigger man nærmere efter, er der endog ofte et vist overlap imellem dem. Omkring midten af forrige århundrede tilhørte langt den største del af befolkningen *costumbre*-traditionen. Der var ingen fastboende præst, og traditionalisterne passede på kirken, dyrkede helgenerne (både katolske og indianske) og sørgede for, at det rituelle liv i byen blev opretholdt. De blev udfordret af en ganske lille gruppe strenge protestanter (omkring 5 %) og en lille gruppe rettroende katolikker: kateketer, der var blevet skolet i spansk og i Kirkens lære. De »rettroende« og »traditionalisterne« måtte jo dele kirken og kom på trods af talrige gnidninger for det meste godt ud af det med hinanden. Et par gange om året kom en præst tilrejsende og fejrede messe; men da de færreste talte særlig godt spansk og da præsterne ikke talte tz'utujil, var der ikke meget interaktion mellem præst og menighed.

I 1950 var Santiago således et forholdsvis isoleret sted, hvor de farverige synkretistiske traditioner levede, og hvor indflydelsen udefra var begrænset. Efter at tz'utujil folkets land var blevet erobret i 1524, byggede franciskanerne et kloster og kristnede befolkningen. Allerede omkring år 1600 måtte de opgive klosteret, og i mere end 350 år var Santiago Atitlán herefter uden en fastboende præst. I deres sted satte præsterne en række religiøse broderskaber, der skulle sørge for dyrkelsen af de vigtigste helgener, holde kirken, synge til begravelser og instruere børnene i troen. Disse broderskaber fik ligeledes en civil rolle, da man fra deres midte valgte borgmesteren og andre offentlige hverv. Spanierne lod indianerne styre sig selv og dyrke deres jord uden indblanding, når blot de betalte den aftalte skat og fra tid til anden leverede arbejdskraft til spanske haciendaer og plantager.

På trods af de spanske missionærers ihærdige forsøg, havde de nu kristne tz'utujiler ikke forladt deres indian-

